

Ν. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ
ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΔΡΑΧ. 0.95

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΕΥΡΗΝΙΔΗΣ Θ. ΓΑΪΤΑΝΟΣ

Αριθ. } Πρωτ. 12903.
 } Διεξπ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Αὐγούστου 1910.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Εὐριπίδην Γαῖτᾶνον.

Γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἐπιτροπῆς ἢ τιμῆ τῆς Ὁρθοδόξου Κατηχήσεως ὑπὸ Νικ. Παπαγιαννοπούλου, ἐκ τυπογραφικῶν φύλλων 4 $\frac{3}{4}$ ὥρισθη εἰς λεπτά ἐννενήκοντα πέντε (95), τὸ δὲ ἐπιθετόν βιβλιόσημον χρώματος ῥοδίνου ἔσται ἀξίας λεπτῶν τεσσαράκοντα δύο (42).

Ἐντελλόμεθα ὅπως συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἀποφάσεις ταύτας, ἐκτυπώσητε δὲ τὴν παροῦσαν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ περικαλύμματος τοῦ βιβλίου, κάτωθι τῆς θέσεως εἰς ἣν ἐπικολλάται κατὰ νόμον τὸ βιβλιόσημον.

Ὁ Ὑπουργός

Α. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Π. Ζαγανιάρης

1797

Δ. 2228

1797

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΤΑΞΙΝ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΥΠΟ

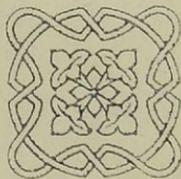
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Α. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ διευθυντοῦ
τῆς Ῥιζαρίου σχολῆς.

ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΕΥΡΥΠΙΔΗΣ Θ. ΓΑΪΤΑΝΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΝΔΡ. Β. ΠΑΣΧΑ

1912.

Ἀριθ. { Πρωτ. 21779 (π. ξ.)
Διεκπ. 1569.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Φεβρουαρίου 1910

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Νικόλαον Παπαγιαννόπουλον.

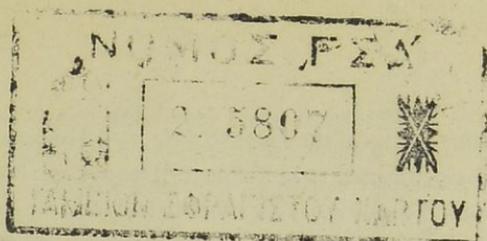
Γνωστὸν ποιῶμεν ὑμῖν, ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως τῇ 12 τοῦ παρελθόντος μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 29 τοῦ αὐτοῦ καταχωρηθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 47 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐνεκρίθη ἡ ὑφ' ὑμῶν εἰς τὸν διαγωνισμὸν τῶν διδακτικῶν βιβλίων ὑποβληθεῖσα Ὁρθόδοξος Κατήχησις διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων.

Καλοῦμεν δ' ὑμᾶς ὡς τάχιστα ἵνα προβῆτε ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐποπικῆς ἐπιτροπείας εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἐκτυπωτέου βιβλίου.

Ὁ Ὑπουργὸς

ΑΝΔΡ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Γ. Βενθόλος

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ 1. Ὅρισμός, διαίρεσις καὶ πηγαὶ τῆς Ὁρθοδόξου Κατηχήσεως.

Ὁρθόδοξος Κατήχησις (1) καλεῖται ἡ στοιχειώδης διδασκαλία περὶ τῶν ἀληθειῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ αἱ ἀλήθειαι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι διτταί, δογματικαὶ καὶ ἠθικαί, διὰ τοῦτο ἡ Ὁρθόδοξος Κατήχησις διαίρεται εἰς δύο μέρη, εἰς τὸ δογματικὸν καὶ εἰς τὸ ἠθικόν. Καὶ τὸ μὲν δογματικὸν πραγματεύεται περὶ τῶν δογμάτων, δηλ. περὶ τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως, τὰς ὁποίας ὀφείλομεν νὰ ἀποδεχώμεθα· τὸ δὲ ἠθικὸν περὶ τῶν καθηκόντων πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτούς, τὰ ὅποια ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν.

Δύο εἶναι αἱ πηγαὶ τῆς Ὁρθοδόξου Κατηχήσεως, ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις.

§ 2. Θεοσεβεία καθ' ὅλον.

Θεοσεβεία καλεῖται ἡ ζῶσα σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, τοῦτέστιν ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐπίγνωσις καὶ λατρεία τοῦ Θεοῦ.

(1) Ἡ λέξις Κατήχησις παράγεται ἐκ τοῦ ῥήματος κατηχῶ, τὸ ὅποιον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ σημαίνει διδάσκω τὰς ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἡ θρησκεία εἶναι ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον· ζῆν εἶναι ὁμοίως ἢ αὐτὴ εἰς πάντας τοὺς τόπους. Ὑπάρχουσι διάφοροι θρησκεῖαι, αἱ ὁποῖαι διαιροῦνται εἰς πολυθεϊστικὰς καὶ εἰς μονοθεϊστικὰς. Καὶ πολυθεϊστικαὶ μὲν καλοῦνται ἐκεῖναι, τῶν ὁποίων οἱ ὄπαδοι λατρεύουσι πολλοὺς θεούς· μονοθεϊστικαὶ δὲ ἐκεῖναι, τῶν ὁποίων οἱ ὄπαδοι λατρεύουσιν ἓνα θεόν. Καὶ αἱ μὲν πολυθεϊστικαὶ θρησκεῖαι (800 ἑκατομμύρια) εἶναι πολλαί. Ἐκ τούτων δὲ μάλιστα διαδεδομένα εἶναι ὁ Βουδδισμὸς (500 ἑκατ.) ἐν τῇ Κίνᾳ, Κορέᾳ, Ἰαπωνίᾳ καὶ Ἰνδοκίνῃ, ὁ Βραχμανισμὸς (210 ἑκατομ.) ἐν τῷ Ἰνδοστάν καὶ ὁ Φετιχισμὸς (1) (90 ἑκατομ.) ἐν τῇ Ἀφρικῇ. Αἱ δὲ μονοθεϊστικαὶ θρησκεῖαι (770 ἑκατομ.) εἶναι τρεῖς, ἡ Χριστιανικὴ (550 ἑκατομ.), ἡ Ἰουδαϊκὴ (10 ἑκατομ.) καὶ ἡ Μωαμεθανικὴ (210 ἑκατομ.).

Λατρεία καλεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐκδήλωσις πρὸς τὸν Θεὸν τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ.

§ 3. Χριστιανικὴ Θρησκεία.

Χριστιανικὴ θρησκεία καλεῖται ἡ θρησκεία ἡ ἐβρουθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (2).

(1) Ὁ Φετιχισμὸς (ἐκ τῆς πορτογαλλικῆς λέξεως φετιχ=μαγείας) εἶναι θρησκεία ἀποδίδουσα θεῖαν δύναμιν, διὰ μαγείας ἀποκτηθεῖσαν, εἰς διάφορα ἀντικείμενα τῆς ἐμφύχου καὶ ἀψύχου φύσεως, ὅσον εἰς ζῶα, δένδρα, λίθους κτλ..

(2) Ἡ λέξις Ἰησοῦς εἶναι ἑβραϊκὴ καὶ σημαίνει σωτῆρα ἢ δὲ λέξις Χριστὸς (ἑβραϊστὶ Μεσσίας) εἶναι ἑλληνικὴ καὶ σημαίνει κεχρισμένον. Παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἐχρίοντο δι' ἁγίου μύρου οἱ ἱερεῖς, οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ προφῆται, ἵνα δειχθῇ ἡ θεία αὐτῶν ἐκλογή καὶ ἡ πνευματικὴ δύναμις, τὴν ὁποῖαν ἐλάμβανον παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου αὐτῶν. Ὁ Ἰησοῦς ὁμοίως ἐχρίσθη ὡς βασιλεὺς, ἱερεὺς καὶ προφήτης οὐχὶ δι' ἁγίου μύρου, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ (δηλ. εἶναι), οὗ ἕνεκεν (=διότι) ἔχρισέ με» (δηλ. ὁ Κύριος) (Λουκ. δ' 18. Πρβλ. Ἠσ. ξα' 1).

Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, ὅπως αὐτὴ ἐρμηνεύεται καὶ διαφυλάττεται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, εἶναι ἡ μόνη ἀληθής, διότι αὐτὴ μόνη διδάσκει τὸν ἄνθρωπον ὀρθῶς νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ λατρεύῃ τὸν Θεόν.

Οἱ πρεσβεύοντες τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, ἦτοι οἱ Χριστιανοί, διαιροῦνται εἰς Ὁρθοδόξους, εἰς Παπικούς, εἰς Διαμαρτυρομένους, εἰς Νεστοριανούς καὶ εἰς Μονοφυσίτας. Καὶ Ὁρθόδοξοι μὲν (120 ἑκατομ.) καλοῦνται οἱ ὀρθῶς δοξάζοντες περὶ τοῦ Θεοῦ. Παπικοὶ δὲ (240 ἑκατομ.) οἱ ἀναγνωρίζοντες ὡς ὀρατὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας τὸν Πάπαν, ἐν ᾧ κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν ὀρατὸς συγχρόνως καὶ ἀόρατος ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Διαμαρτυρόμενοι δὲ (180 ἑκατομ.), διότι διεμαρτυρήθησαν τῷ 1529 κατὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ συνεδρίου Γερμανῶν ἡγεμόνων περὶ μὴ ἐξαπλώσεως τῆς διδασκαλίας αὐτῶν εἰς ἄλλας χώρας. Νεστοριανοὶ δὲ (300 χιλιάδες) οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Νεστορίου, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος ἤκμασε κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα καὶ ἐχώριζε τὰς δύο ἐν τῷ Χριστῷ φύσεις, τὴν θεῖαν δηλ. καὶ τὴν ἀνθρωπίνην. (1) Μονοφυσίται δὲ (10 ἑκατομ.) οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Εὐτυχοῦς, ἀρχιεπισκόπου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ ὁποῖος ἤκμασε κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα καὶ ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἐν τῷ Χριστῷ φύσις ἀπεροφήθη ὑπὸ τῆς θείας καὶ ὅτι ἐπομένως ὑπελείφθη ἐν τῷ Χριστῷ μία μόνη φύσις, δηλ. ἡ θεία. (2)

Οἱ μόνοι ἀληθεῖς Χριστιανοὶ εἶναι οἱ Ὁρθόδοξοι, διότι αὐτοὶ μόνοι διαφυλάττουσι σφάν καὶ ἀκεραίαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων· πάντες δὲ οἱ λοιποὶ πολλαχῶς ταύτην διέστρεψαν καὶ διεστρέβλωσαν. Ὀνομαζοῦνται

(1) Οἱ Νεστοριανοὶ διασφύζονται ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ, Μεσοποταμίᾳ, Βαβυλωνίᾳ, Ἀραβίᾳ καὶ Ἰνδοστάν.

(2) Μονοφυσίται εἶναι οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Ἰακωβίται (ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ καὶ Συρίᾳ), οἱ Κόπται (ἐν τῇ Αἰγύπτῳ) καὶ οἱ Ἀβυσηνοί.

δὲ οἱ μὴ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ ἑτεροδόξοι καὶ διαιροῦνται εἰς αἵρετικούς καὶ εἰς σχισματικούς. Καὶ αἵρετικοὶ (1) μὲν καλοῦνται οἱ παραχαράσσοντες τὰ δόγματα τοιοῦτοι δὲ εἶναι οἱ Παπικοί, οἱ Διαμαρτυρόμενοι, οἱ Νεστοριανοὶ καὶ οἱ Μονοφυσίται. Σχισματικοὶ δὲ οἱ μὴ παραχαράσσοντες τὰ δόγματα, ἀλλὰ μὴ ὑποτάσσόμενοι εἰς τὴν νόμιμον ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν τοιοῦτοι δὲ εἶναι οἱ Βούλγαροι, οἱ ὅποιοι ἐναντίον τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑποτάσσονται εἰς τὴν νόμιμον ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν, ἥτις δι' αὐτοὺς εἶναι τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως.

§ 4. Ἀποκάλυψις.

Ἀποκάλυψις καλεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φανέρωσις εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἑαυτοῦ καὶ τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Διαιρεῖται δὲ ἡ ἀποκάλυψις εἰς φυσικὴν καὶ εἰς ὑπερφυσικὴν ἢ κυρίως ἀποκάλυψιν.

Φυσικὴ ἀποκάλυψις καλεῖται ἐκείνη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς φανεροῦται εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐν μέρει καὶ ἀτελῶς ἐκ τοῦ κόσμου καὶ ἐκ τῆς συνειδήσεως αὐτῶν. Ἡ ὑπαρξὶς τοῦ κόσμου καὶ ἡ τάξις καὶ ἡ σκοπιμότης, ἡ ὁποία παρατηρεῖται ἐν αὐτῇ, καταδεικνύουσιν, ὅτι ὑπάρχει Ὁ ὕψιστος Ὁν παντοδύναμον καὶ πάνσοφον, ἕπερ τὰ πάντα ἐποίησε καὶ τὰ πάντα συντηρεῖ καὶ διευθύνει πρὸς τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὅποιον ἐπλάσθησαν. Τὸ Ὁ ὕψιστος δὲ τοῦτο Ὁν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ αὐτὸς ὁ Θεός (2). Ἀλλὰ καὶ ἡ συνείδησις ἡμῶν διακηρύττει τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ. Ὅταν πράττωμεν τὸ ἀγαθόν, αἰσθανόμεθα χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, ὅταν δὲ

(1) Αἱ λέξεις αἵρεσις καὶ αἵρετικὸς παράγονται ἐκ τοῦ ῥήματος αἰροῦμαι καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ σημαίνουν τὴν ἐσφαλμένην περὶ τὰ δόγματα γνώμην καὶ τὸν ἀκολουθοῦντα ἐσφαλμένην περὶ τὰ δόγματα γνώμην.

(2) «Τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης (Ῥωμ. α' 20).

πράττωμεν τὸ κακόν, αἰσθανόμεθα λύπην καὶ στενοχωρίαν φωνῇ δὲ ἐσωτερικῇ διαβεβαίωσι ἡμᾶς, ὅτι ὑπάρχει Ὑπέρτατον Ὄν ἅγιον καὶ δίκαιον, τὸ ὅποτον ἀνταμείβει τὴν ἀρετὴν καὶ τιμωρεῖ τὴν κακίαν (1).

Ὑπερφυσικὴ ἢ κυρίως ἀποκάλυψις καλεῖται ἐκείνη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐφανερώθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους πληρέστερον μὲν καὶ τελειότερον διὰ τῶν Πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν Προφητῶν, πληρέστατα δὲ καὶ τελειότατα διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. (2). Περιέχεται δὲ ἡ ὑπερφυσικὴ ἀποκάλυψις ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ Ἱερᾷ Παραδόσει.

§ 3. Ἡ Ἁγία Γραφὴ.

Ἁγία Γραφὴ καλοῦνται τὰ βιβλία τὰ περιέχοντα τὴν ἐγγραφον ὑπερφυσικὴν ἀποκάλυψιν.

Ἡ Ἁγία Γραφὴ εἶναι θεόπνευστος, διότι οἱ συντάξαντες τὰ βιβλία αὐτῆς ἐνεπνεύοντο ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὅποσον οὐ μόνον μετέδιδεν εἰς αὐτοὺς ὄρισμένας ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ ὠδήγει κατὰ τὴν σύνταξιν προφυλάττον ἀπὸ πάσης πλάνης (3). Ἡ Ἁγία Γραφὴ διαιρεῖται εἰς Παλαιὰν Διαθήκην (Π. Δ.) καὶ εἰς Καινὴν Διαθήκην (Κ. Δ.) (4). Περιέχει δὲ ἡ μὲν Π. Δ. 88α ὁ Θεὸς ἀπε-

(1) Ῥωμ. β' 15.

(2) «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς Προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ» (Ἐβρ. α' 1).

(3) Οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἀνθρώποι» (Β' Πέτρ. α' 21).

(4) Διαθήκη καλεῖται ἡ συμφωνία μεταξύ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ μὲν Θεὸς ὑπόσχεται σωτηρίαν εἰς τοὺς φυλάττοντας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, οἱ δὲ ἀνθρώποι ὑπόσχονται νὰ τηρῶσι τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. (Ἐξέδ. κγ' 22, κδ' 3). Καὶ ἡ

κάλυψεν εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας διὰ τῶν Πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν Προφητῶν· ἡ δὲ Κ. Δ. ἔσα ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων.

Βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Τὰ βιβλία τῆς Π. Δ. εἶναι τεσσαράκοντα ἕξ· διακροῦνται δὲ εἰς ἱστορικά, εἰς διδακτικά καὶ εἰς προφητικά.

Ἱστορικά βιβλία τῆς Π. Δ. εἶναι τὰ ἑξῆς· εἴκοσι τρία· 1-5) ἡ **Πεντάτευχος**, ἢ τὰ πέντε βιβλία τοῦ Μωϋσέως, δηλ. ἡ Γένεσις, ἡ ὁποία διηγείται τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τῶν πατριαρχῶν· ἡ Ἔξοδος, ἡ ὁποία περιγράφει τὴν ἔξοδον τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκ τῆς Αἰγύπτου καὶ περιέχει τὸν ἠθικὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως· τὸ Λευϊτικόν, τὸ ὁποῖον περιέχει τὸν λειτουργικὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως, ἦτοι τὰς διατάξεις περὶ τῶν Λευϊτῶν, τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἑορτῶν· οἱ Ἀριθμοί, οἱ ὁποῖοι περιγράφουσι τὴν πλάνην τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς τὴν ἔρημον καὶ τὴν ἀρίθμησιν αὐτῶν· τὸ Δευτερονόμιον, τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσει τὸν μωσαϊκὸν νόμον· 6) τὸ βιβλίον τοῦ **Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ**, τὸ ὁποῖον διηγείται τὴν κατάκτησιν τῆς Παλαιστίνης ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν, οἱ ὁποῖοι ὠδηγοῦντο ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ τὴν διανομὴν αὐτῆς εἰς τὰς δώδεκα φυλάς. 7) τὸ βιβλίον τῶν **Κριτῶν**, τὸ ὁποῖον περιέχει τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰσραηλιτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κριτῶν· 8) τὸ βιβλίον τῆς **Ρούθ**, τὸ ὁποῖον περιέχει τὴν ἱστορίαν τῆς Μωαβιτιδῆς Ρούθ, προμήτορος τοῦ Δαυὶδ· 9—12) τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν **Βασιλειῶν**, τὰ ὁποῖα περιέχουσι τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τοῦ Σαμουὴλ μέχρι τῆς βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας·

μὲν Π. Δ. εἶναι ἡ παλαιὰ συμφωνία, ἡ ὁποία ἐγένεε μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἡ δὲ Κ. Δ. εἶναι ἡ νέα συμφωνία, ἡ ὁποία ἐγένεε μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων.

13-14) τὰ δύο βιβλία τῶν **Παραλειπομένων**, τὰ ὅποια συμπληρώνουσι τὰς ἱστορικές εἰδήσεις τῶν βιβλίων τῶν Βασιλειῶν· 15-16) τὰ δύο βιβλία τοῦ **Ἑσδρα**, τὰ ὅποια διηγούνται τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Ζοροβάβελ, τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ Ἑσδρα· 17) τὸ βιβλίον τοῦ **Νεεμίου**, τὸ ὅποion διηγᾶται τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Νεεμίου ἐκ τῆς βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας· 18) τὸ βιβλίον τοῦ **Τωβίτ**, τὸ ὅποion περιέχει τὴν ἱστορίαν τοῦ Τωβίτ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τωβίου, οἱ ὅποιοι ἔζων αἰχμάλωτοι εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀσσυρίας Νινευὺ· 19) τὸ βιβλίον τῆς **Ἰουδίθ**, τὸ ὅποion διηγᾶται τὸν ἥρωϊσμόν τῆς Ἰουδίθ, ἡ ὅποια ἀπηλευθέρωσε τὴν πατρίδα αὐτῆς Βετυλούαν φονεύσασα τὸν Ὀλοφέρην, στρατηγὸν τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων Ναβουχοδονόσορ· 20) τὸ βιβλίον τῆς **Ἑσθήρ**, τὸ ὅποion περιγράφει τὴν ὑπὸ τῆς Ἰουδαίας Ἑσθήρ σωτηρίαν τῶν ἐν τῇ περσικῇ κράτει ὁμοφύλων αὐτῆς· 21-23) τὰ τρία βιβλία τῶν **Μακκαβαίων**, τὰ ὅποια περιγράφουσι τοὺς ἥρωϊκοὺς ἀγῶνας τῶν Μακκαβαίων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Παλαιστίνης ἀπὸ τῶν Σελευκιδῶν καὶ τοὺς διωγμούς, τοὺς ὁποίους ὑπέστησαν οἱ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ Ἰουδαῖοι ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος.

Διδακτικὰ βιβλία τῆς Π. Δ. εἶναι τὰ ἀκόλουθα ἑπτὰ: 1) τὸ βιβλίον τοῦ **Ψάλμ**, τὸ ὅποion διηγᾶται τὴν ἱστορίαν τοῦ εὐσεβοῦς καὶ ἀναρέτου Ψάβ· 2) τὸ βιβλίον τῶν **Ψαλμῶν**, τὸ ὅποion περιέχει ἑκατὸν πενήκοντα ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, οἱ ὅποιοι ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ καὶ ἄλλων ψαλμωδῶν· 3) τὸ βιβλίον τῶν **Παροιμιῶν Σολομῶντος**, τὸ ὅποion εἶναι συλλογὴ ἠθικῶν γνωμικῶν· 4) τὸ βιβλίον τοῦ **Ἐκκλησιαστού**, τὸ ὅποion καταδεικνύει τὴν ματαιότητά τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· 5) τὸ βιβλίον τοῦ **Ἀσματος τῶν ἀσμάτων**, τὸ ὅποion περιγράφει τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἀγάπης νυμφίου πρὸς νύμφην· 6) τὸ βιβλίον τῆς **Σοφίας Σολομῶντος**, τὸ ὅποion περιέχει ἐγκώμιον τῆς σοφίας· 7) τὸ βιβλίον τῆς **Σοφίας Σειράχ**, τὸ ὅποion περιέχει ἐγκώμιον τῆς σοφίας καὶ πλείστας ἠθικὰς συμβουλὰς·

Προφητικά βιβλία τῆς Π. Δ.

Οἱ προφήται ἦσαν θεόπνευστοι ἄνδρες οἱ ὅποιοι κατέκρινον αὐστηρῶς τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ἱερεῖς καὶ τὸν λαὸν διὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν διαφθορὰν καὶ προεφήτευσον, ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ Μεσσίας, ὁ ὅποιος θὰ σώσῃ τὸν κόσμον ἐκ τῆς πολυθεΐας καὶ τῆς ἀμαρτίας. Οἱ προφήται οἱ καταλιπόντες βιβλία εἶναι δέκα ἕξ, διαίρουσιν δὲ εἰς **μειζονας** καὶ εἰς **ἐλάσσονας**. Καὶ μείζονες μὲν ὀνομάζονται οἱ γράψαντες μεγαλείτερα συγγράμματα, καὶ εἶναι τέσσαρες, οἱ ἕξῃς: Ἡσαΐας, Ἰερεμίας, Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιὴλ· ἐλάσσονες δὲ ὀνομάζονται, οἱ γράψαντες μικρότερα συγγράμματα, καὶ εἶναι δώδεκα (δωδεκαπρόφητον), οἱ ἀκόλουθοι: Ὡσιέ, Ἀμώς, Μιχαίας, Ἰωήλ, Ὀβδιού, Ἰωνᾶς, Ναούμ, Ἀββακούμ, Σοφονίας, Ἀγγαῖος, Ζαχαρίας καὶ Μαλαχίας.

Σημ. Τῶν βιβλίων τῆς Π. Δ. πάντα μὲν τὰ λοιπὰ καλοῦνται **κανονικά**, τὰ ἕξῃς δὲ ὀκτώ, τὸ πρῶτον τοῦ Ἑσδρα, τὸ τοῦ Τοβίτ, τὸ τῆς Ἰουδίθ, τὸ τῆς Σοφίας Σολομώντος, τὸ τῆς Σοφίας Σειράχ καὶ τὰ τρία τῶν Μακκαβαίων καλοῦνται **ἀναγνωστέα**, συνιστᾶται δὲ ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν μάλιστα εἰς τοὺς κατηχουμένους τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας.

Πάντα τὰ βιβλία τῆς Π. Δ. ἐγράφησαν ἑβραϊστί, πλὴν τοῦ βιβλίου τοῦ Τοβίτ καὶ τῆς Ἰουδίθ, τὰ ὅποια ἐγράφησαν ἀραμαϊστί (1), καὶ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου βιβλίου τῶν Μακκαβαίων, τὰ ὅποια ἐγράφησαν ἐλληνιστί. Μετεφράσθησαν δὲ εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ ἐλληνιστῶν Ἰουδαίων. Ἡ μετάφρασις δὲ αὕτη ὀνομάζεται **μετάφρασις τῶν Ὁ** (ἑβδομήκοντα, διότι κατὰ τὴν παράδοσιν ἔγινεν ὑπὸ ἑβδομήκοντα δύο ἀνδρῶν ἢ, διὰ τὰ μεταχειρισθῶμεν στρογγύλον ἀριθμὸν, ὑπὸ ἑβδομήκοντα).

(1) Ἀραμαϊκὴ γλῶσσα καλεῖται ἡ γλῶσσα, ἡ ὅποια ὠμίετο κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους εἰς τὴν Ἀραμαϊάν, δηλ. τὴν Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν. Τὴν γλῶσσαν δὲ ταύτην παρέλαβον βαθμυδὸν καὶ οἱ Ἑβραῖοι μετὰ τὴν βαβυλώνιον αἰχμαλωσίαν (588 π. Χ.).

Βιβλία τῆς Κ. Δ.

Τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ. εἶναι εἴκοσιν ἐπτά· διαίρουσιν δὲ εἰς ἱστορικά, εἰς διδακτικά καὶ εἰς προφητικόν.

Ἱστορικά βιβλία τῆς Κ. Δ. εἶναι τὰ ἑξῆς πέντε· 1—4) τὰ **τέσσαρα Εὐαγγέλια**, ἧτοι τὸ κατὰ Ματθαῖον, τὸ κατὰ Μάρκον, τὸ κατὰ Λουκᾶν, καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην, τὰ ὅποια περιέχουσι τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· 5) αἱ **Πράξεις τῶν Ἀποστόλων**, αἱ ὅποια διηγοῦνται τὴν ἐνέργειαν τῶν Ἀποστόλων ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου.

Διδακτικά βιβλία τῆς Κ. Δ. εἶναι τὰ ἐπόμενα εἴκοσιν ἔν· 1—14) αἱ **δεκατέσσαρες ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου**, ἧτοι ἡ πρὸς Ῥωμαίους, αἱ δύο πρὸς Κορινθίους, ἡ πρὸς Γαλάτας, ἡ πρὸς Ἐφεσίους, ἡ πρὸς Φιλιππησίους, ἡ πρὸς Κολοσσαεῖς, αἱ δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς, αἱ δύο πρὸς Τιμόθεον, ἡ πρὸς Τίτον, ἡ πρὸς Φιλήμονα καὶ ἡ πρὸς Ἑβραίους· 15—21) αἱ **ἑπτὰ καθολικαὶ ἐπιστολαὶ** (1), ἧτοι ἡ τοῦ Ἰακώβου, αἱ δύο τοῦ Πέτρου, αἱ τρεῖς τοῦ Ἰωάννου καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα.

Προφητικὸν βιβλίον τῆς Κ. Δ. εἶναι ἓν μόνον, ἡ **Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου**, ἡ ὅποια περιγράφει τὴν πάλην τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ Ἑθνισμοῦ καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Πάντα τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ. ἐγράψαν ἑλληνιστί, πλὴν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, τὸ ὅποιον γραφὲν ἀραμαῖστί τῷ 64 μ. Χ., μετεφράσθη ἑλληνιστί τῷ 67 μ. Χ..

§ 6. Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις.

Ἱερὰ Παράδοσις καλοῦνται αἱ ἐξ ὑπερφυσικῆς ἀποκαλύψεως ἀλήθειαι, τὰς ὅποιας οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν μὲν, ἀλλὰ δὲν ἔγρα-

(1) Οὕτω καλοῦνται αὐταί, διότι αἱ πλείους αὐτῶν δὲν ἀπευθύνονται πρὸς ὀρισμέναν Ἐκκλησίαν ἢ πρὸς ὀρισμένα πρόσωπα, ὡς αἱ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ πρὸς πάσας ἢ πρὸς πολλὰς ἐκκλησίας.

ψαν (1). Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις διατηρεῖται σφρα καὶ ἀκεραία ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, συμπληροῦ δὲ καὶ ἐρμηνεύει τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἣ ὅποια πολλαχοῦ εἶναι λίαν σκοτεινὴ καὶ δυσνόητος. Ἄνευ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως δὲν δυνάμεθα μῆτε τὴν Ἁγίαν Γραφήν ὀρθῶς νὰ κατανοήσωμεν μῆτε τὰ μυστήρια καὶ τὰς ἱεροτελεστιὰς κανονικῶς νὰ ἐκτελέσωμεν (2). Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις περιέχεται εἰς τοὺς Ἀποστολικούς κανόνας, εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, εἰς ἐκεῖνας τὰς ἀποφάσεις τῶν Τοπικῶν Συνόδων, αἱ ὅποια ἐπεκυρώθησαν ὑπὸ Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἢ συμφωνοῦσι πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, καὶ εἰς ἐκείνην τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων, ἣ ὅποια ἐπίσης ἐπεκυρώθη ὑπὸ Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἢ συμφωνεῖ πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους (3).

(1) «Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλά, ὅσα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἅτινα, ἐὰν γράφηται καθ' ἓν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία» (Ἰωάν. κ' 25).

(2) Οἱ Διαμαρτυρούμενοι ἀπορρίπτουσι τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν.

(3) Ἐκ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως κατέχει ἡ ἡμετέρα Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ τινὰ ἔθιμα, οἷον τὸν ἐγκαινισμὸν τῶν ναῶν, τὴν κόσμησιν αὐτῶν δι' εἰκόνων καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς λυχναψίαν, τὴν προσφορὰν θυμιάματος, τὴν ὑπὸ τῶν ἱερέων περιβολὴν ἰδιαιτέρως ἐνδυμασίας, τὸν ἁγιασμὸν τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ μύρου, τὸν τρόπον τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων καὶ ἱεροτελεστιῶν, τὴν τέλεισιν μνημοσύνων, τὸ νὰ σημερινώμεθα διὰ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ, τὸ νὰ στρεφώμεθα πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τὴν προσευχὴν καὶ ἄλλα.

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ

Αἱ δογματικαὶ ἀλήθειαι τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς θρησκείας περιέχονται συντόμως ἐν τῷ Συμβόλῳ (1) τῆς πίστεως, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐξῆς δώδεκα ἄρθρων.

Ἄρθρον α΄) Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

Ἄρθρον β΄) Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Ἄρθρον γ΄) Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

Ἄρθρον δ΄) Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

Ἄρθρον ε΄) Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

Ἄρθρον ς΄) Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

(1) Ἡ λέξις Σύμβολον παράγεται ἐκ τοῦ ῥήματος συμβάλλομαι (=συντίθεμαι, συμφωνῶ) καὶ σημαίνει τὸ σύνθημα, διὰ τοῦ ὁποίου διακρίνονται οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ ἀπὸ τῶν ἑτεροδόξων.

Ἄρθρον ζ') Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Ἄρθρον η') Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.

Ἄρθρον θ') Εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

Ἄρθρον ι') Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Ἄρθρον ια') Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

Ἄρθρον ιβ') Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως πραγματεύεται Α') περὶ τοῦ Θεοῦ, τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς συντηρήσεως καὶ κυβερνήσεως τοῦ κόσμου (ἄρθρον α'). Β') περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου (ἄρθρον β'—ζ'). Γ') περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου (ἄρθρον η'). Δ') περὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων αὕτη ἐνεργεῖ τὸν ἁγιασμὸν τῶν πιστῶν (ἄρθρον θ' καὶ ι'). Ε') περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς (ἄρθρον ια' καὶ ιβ').

Τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως τὰ μὲν ἑπτὰ πρῶτα ἄρθρα συνετάχθησαν ὑπὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὰ δὲ πέντε τελευταῖα ὑπὸ τῆς Β'.

Καὶ ἡ μὲν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἔγινεν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τῇ 325 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου κατὰ τοῦ Ἀρείου, πρεσβυτέρου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὁ ὁποῖος ἠρνεῖτο τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἡ δὲ Β' ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 381 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου κατὰ τοῦ Μακεδονίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος ἠρνεῖτο τὴν θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ, ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ, ΤΗΣ
ΠΤΩΞΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ
ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ.

Ἄρθρον α΄ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν Πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν οὐ-
ρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

§ 7. Οὐσία καὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπόλυτον πνεῦμα (1), ἦτοι ἀπόλυτον ὄν, ἔχον
ἀπόλυτον νοῦν καὶ ἀπόλυτον θέλησιν.

Ὡς ἀπόλυτον πνεῦμα ὁ Θεὸς εἶναι:

α) πανταχοῦ παρὼν (2). Διὰ τοῦτο δὲ εἶναι καὶ ἄπειρος (3)
δηλ. δὲν ἔχει πέρας.

(1) «Πνεῦμα ὁ Θεὸς» (Ἰωάν. δ' 24). Ἡ Ἁγία Γραφή, ἀποδι-
δουσα εἰς τὸν Θεὸν ὀφθαλμούς, χειρας κ.τ.λ., παριστᾷ διὰ τούτων
μεταφορικῶς τὰς διαφορὰς αὐτοῦ ἰδιότητος, ὡς διὰ τῶν ὀφθαλ-
μῶν τὴν παγγνωσίαν, διὰ τῶν χειρῶν τὴν παντοδυναμίαν.

(2) «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ
προσώπου σου ποῦ φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ-
ἴαν καταβῶ εἰς τὸν ἕδην, πάρει. Ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγας μου
κατ' ἄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ
γὰρ ἐκεῖ ἢ χεὶρ σου ὀδηγήσει με καὶ καθέξει με ἢ δεξιὰ σου»
(Ψαλμ. ρλγ' 7-10). Ἡ Ἁγία Γραφή λέγουσα, ὅτι ὁ Θεὸς κατοί-
κει ἐξαιρέτως ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τισι τόποις τῆς γῆς, ἐννοεῖ, ὅτι ἐν
τοῖς τόποις τούτοις ἐκδηλοῦται σαφέστερον ἢ ἐνέργεια καὶ ἡ χά-
ρις αὐτοῦ.

(3) Γ' Βασιλ. η' 27.

β') αιώσιος (1), δηλ. δὲν ἔχει ἀρχὴν οὐδὲ τέλος. Διὰ τοῦτο δὲ εἶναι καὶ ἀναλλοίωτος (2), δηλ. μένει πάντοτε ὁ αὐτός.

γ') παντοδύναμος (3), τοῦτέστι δύναται νὰ πράττῃ πᾶν ὅ,τι θέλει, πλὴν τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν θέλει.

δ') παντογνώστης (4), τοῦτέστι γινώσκει ἀκριβέστατα πάντα τὰ τοῦ παρελθόντος, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος.

ε') πάνσοφος (5), τοῦτέστι γινώσκει τὰ ἄριστα μέσα καὶ δι' αὐτῶν διευθετεῖ τὰ πάντα αὐτως, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνωνται ἐντελῶς εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς ἀγιότητος καὶ ἀγαθότητος αὐτοῦ.

ς') πανάγιος (6), τοῦτέστιν ἀγαπᾷ καὶ θέλει μόνον τὸ ἀγαθόν, μισεῖ δὲ καὶ βδελύσσεται τὸ κακόν.

ζ') δίκαιος (7), τοῦτέστιν ἀνταμείβει τὸ ἀγαθὸν καὶ τιμωρεῖ τὸ κακὸν εἴτε ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ εἴτε ἐν τῷ μέλλοντι.

η') πανάγαθος (8), τοῦτέστι πλήρης εὐνοίας πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, πλήρης ἀγάπης πρὸς αὐτοὺς (9), μακρόθυμος πρὸς

(1) «Πρὸ τοῦ ἕρη γενηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ» (Ψαλμ. πθ' 2).

(2) Ἰακώβ. α' 17. Ἡ Ἁγία Γραφή λέγουσα, ὅτι ὁ Θεὸς διενοήθη ἢ ἐνεθυμήθη ἢ μετεμελήθη ἢ ὠργίσθη κ.τ.λ., ἐκφράζει εἰκονικῶς τὴν ἐξῆς ἀλήθειαν· ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι διὰ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν μετέβαλον τὴν πρὸς τὸν Θεὸν σχέσιν, ὤφειλεν ὁ Θεός, ὡς ἀναλλοίωτος, νὰ προσενεχθῆ ἤδη πρὸς αὐτοὺς κατὰ τρόπον διάφορον ἢ πρότερον.

(3) Λουκ. α' 37.

(4) Α' Ἰωάν. γ' 20.

(5) «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας» (Ψαλμ. ργ' 24).

(6) Λευίτ. ιθ' 2.

(7) «Ὁ Θεὸς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἐστὶ προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ» (Ρωμ. β' 6, 11).

(8) «Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰμὴ εἰς ὁ Θεός» (Λουκ. ιη' 19).

(9) «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν» (Α' Ἰωάν. δ' 8).

τοὺς ἁμαρτάνοντας καὶ οἰκτίρων πρὸς τοὺς μετανοοῦντας (1).

β) ἀληθινός (2), τοῦτέστιν ἀποκαλύπτει μόνον τὴν ἀλήθειαν, καὶ πιστὸς (3) τοῦτέστιν ἐκτελεῖ τὰς ὑποσχέσεις αὐτοῦ καὶ τὰς ἀπειλάς.

§ 8. Ἡ Ἁγία Τριάς.

Ὁ Θεὸς εἶναι εἷς κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ τρισυπόστατος. Ἐν τῷ ἐνὶ δηλ. κατ' οὐσίαν Θεῷ διακρίνονται τρία πρόσωπα ἢ τρεῖς ὑποστάσεις, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῆς Π. Δ. καὶ ὑπὸ τῆς Κ. Δ. Καὶ ἡ μὲν Π. Δ. ἔχουσα ὑπ' ὄψει τὴν κλίσιν τῶν Ἑβραίων εἰς τὸν πολυθεϊσμόν, ὑποδηλοῖ μόνον τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος. Τοιοιυτρόπως ἀναφέρει, ὅτι ὁ Θεὸς πρὸ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου λέγει τὰ ἑξῆς: «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν» (Γεν. α' 26), μετὰ δὲ τὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, γινώσκων καλὸν καὶ πονηρόν» (Γεν. γ' 22), κατὰ δὲ τὴν ἐν Βαβυλῶνι πυργοποιίαν λέγει τὰ ἐπόμενα: «Δεῦτε καὶ καταβάντες συγχώμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν, (Γεν. ια' 7) οἱ δὲ Ἅγγελοι κράζουσιν: «Ἅγιος (ὁ Πατήρ), ἅγιος (ὁ Υἱὸς), ἅγιος (τὸ Ἅγιον Πνεῦμα) Κύριος Σαβαώθ» (4) (Ἦσ. τ' 3). Ἡ δὲ Κ. Δ. σαφῶς καὶ ῥητῶς ἀποκαλύπτει τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος. Τοιοιυτρόπως ὁ μὲν Σωτήρ, πέμπων τοὺς μαθητάς αὐτοῦ εἰς τὸ κήρυγμα, διατάσσει τὰ ἑξῆς: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες

(1) «Οἰκτίρων καὶ ἐλεήμων ὁ Κύριος, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος» (Ψαλμ. ρβ' 8).

(2) Ἐβρ. τ' 18.

(3) Ματθ. κδ' 35.

(4) Ἡ λέξις Σαβαώθ εἶναι ἑβραϊκὴ καὶ σημαίνει στρατιάς, ἡ δὲ φράσις Κύριος Σαβαώθ σημαίνει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κύριος ἀπάντων τῶν ὄντων τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.

αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ. κη' 19). ὁ δὲ Ματθαῖος μαρτυρεῖ ὅτι: «Βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθύς ἀπὸ τοῦ ὕδατος· καὶ ἰδοὺ ἀνεψύχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοί, καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαίνον ὡσεὶ περιστερὰν καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν. Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα: «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠὐδόκησα» (1), (Ματθ. γ' 16, 17). ὁ δὲ Ἰωάννης λέγει: «Τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἓν εἰσιν» (Α' Ἰωάν. ε' 7). Ὁ Πατήρ εἶναι Θεός (2), ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι Θεός (3) καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι Θεός (4)· δὲν εἶναι ἕμως τρεῖς Θεοί, ἀλλ' εἰς καὶ ἄνθρωπος, διότι μία καὶ ἄνθρωπος εἶναι ἡ οὐσία. Ἐκ τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος οὐδὲν εἶναι τὸ πρῶτον ἢ τὸ ὕστερον, οὐδὲν εἶναι μεγαλύτερον ἢ μικρότερον, ἀλλὰ πάντα εἶναι ἴσα. Διακρίνονται δὲ μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Πατήρ εἶναι ἀγέννητος, ὁ δὲ Υἱὸς εἶναι γεννητὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀπ' αἰῶνος (5).

(1) Ἐν ᾧ ἠὐδόκησα—ἐν τῷ ὅποιῳ εὐηρεστήθη, τὸν ὅποιον ἠγάπησα.

(2) Ἐφεσ. α' 3.

(3) Ἰωάν. ε' 37. Ματθ. κη' 18. Ῥωμ. θ' 5.

(4) Πράξ. ε' 3, 4.

(5) «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ» (Ἰωάν. ιε' 26). Τὴν ῥητὴν ταύτην διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος διέστρεψεν ἡ Παπικὴ κοινωνία προσθέσασα εἰς τὸ ὄγδοον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως μετὰ τὴν φράσιν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν φράσιν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (Filioque), ὅτι δηλ. τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Τὴν διαστρωφὴν ταύτην ἐδέχθησαν καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι.

§ 9. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου καθ' ὄλου.

Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον ἐν χρόνῳ (1) ἐκ τοῦ μηδενὸς (2) διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ (3).

Ὁ κόσμος διαιρεῖται εἰς ὄρατὸν καὶ εἰς ἀόρατον. Καὶ ὄρατὸς μὲν κόσμος εἶναι τὰ ὕλικά ὄντα τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἀόρατοι δὲ οἱ Ἄγγελοι.

Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε πρῶτον τοὺς Ἄγγελους, δεύτερον τὰ ὕλικά ὄντα τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον.

Πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθέντα ἦσαν ἄριστα (4). Ὡστε τὸ κακὸν δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ ὅτι τὰ λογικὰ κτίσματα ἔκαμον κακὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθέρως αὐτῶν θελήσεως.

Αἰτία τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου δὲν εἶναι ἀνάγκη τις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ ἀπειρος αὐτοῦ ἀγάπη καὶ ἀγαθότης. Ὁ Θεὸς δηλ. ἔκτισε τὸν κόσμον οὐχὶ διότι εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ, ἀλλὰ διότι ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ αὐτὸν μέτοχον τῆς μακαριότητος αὐτοῦ.

§ 10. Οἱ Ἄγγελοι.

Οἱ Ἄγγελοι εἶναι πνεύματα, ἦτοι ὄντα ἔχοντα νοῦν καὶ θέλησιν, ἀσώματα, ἀόρατα καὶ ἀθάνατα. Ἐδημιουργήθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀγαθοί, διότι πᾶν, ὅ,τι ἐποίησεν ὁ Θεός, ἦτο ἄριστον. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου πολλοὶ ἐκ τούτων ἀλαζονευθέντες ἠθέλησαν νὰ ἐξισωθῶσι πρὸς τὸν Θεόν, νὰ γίνωσιν ἀνεξάρτητοι καὶ νὰ ἰδρῦσωσιν ἰδίαν βασιλείαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν

(1) Ἰωάν. ιζ' 5.

(2) Β' Μακκαβ. ζ' 28.

(3) Γεν. α' 3.

(4) Γεν. α' 31.

τοῦ Διαβόλου ἢ Σατανᾶ (1). Διὰ τοῦτο δὲ ἐστέρηθησαν τῆς θείας χάριτος καὶ δόξης. Ἐκτοτε οἱ Ἄγγελοι διαιροῦνται εἰς ἀγαθούς καὶ εἰς πονηροὺς ἢ δαίμονας.

Οἱ ἀγαθοὶ Ἄγγελοι εἶναι πολλοὶ (2) διαιροῦνται δὲ εἰς ἐννέα τάγματα, τὰ ὅποια ἀποτελοῦσι τρεῖς διακοσμήσεις. Καὶ ἡ μὲν πρώτη διακόσμηση περιλαμβάνει τὰ Σεραφεῖμ, τὰ Χερουβείμ καὶ τοὺς Θρόνους· ἡ δὲ δευτέρα τὰς Κυριότητας, τὰς Δυνάμεις καὶ τὰς Ἐξουσίας· ἡ δὲ τρίτη τὰς Ἀρχάς, τοὺς Ἀρχαγγέλους καὶ τοὺς Ἀγγέλους. Ἔργον δὲ τῶν ἀγαθῶν Ἀγγέλων εἶναι νὰ ἐκτελῶσι τὰς διαταγὰς τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ χρησιμεύωσιν ὡς φύλακες τῶν ἀνθρώπων (3).

Οἱ πονηροὶ Ἄγγελοι ἢ οἱ δαίμονες εἶναι ἐπίσης πολυάριθμοι (4).

Οὗτοι μισοῦσι τὸν Θεὸν καὶ προσπαθοῦσι διὰ παντὸς μέσου νὰ διαφθείρωσι τοὺς ἀνθρώπους ἀποτρέποντες ἀπὸ τοῦ καλοῦ καὶ προτρέποντες εἰς τὸ κακόν (5). Διὰ τοῦτο καθήκον ἀπαραίτητον ἔχομεν νὰ ἀντιστάμεθα δι' ἑλῶν τῶν δυνάμεων κατὰ τοῦ Διαβόλου. Πρέπει δὲ νὰ γινώσκωμεν, ὅτι ὁ Διάβολος μόνον παρακινεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν ἁμαρτίαν, δὲν δύναται ὁμοῦ νὰ ἐξαναγκάσῃ εἰς αὐτήν. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὄν ἐλεύθερον καὶ αὐτεξούσιον. Τὴν ἐλευθερίαν δὲ καὶ τὸ αὐτεξούσιον αὐτοῦ οὐδεὶς δύναται νὰ βιάσῃ.

(1) Ἡ λέξις Σατανᾶς εἶναι ἑβραϊκὴ καὶ σημαίνει ἀντίπαλον, ἐναντίον δηλ. τοῦ Θεοῦ.

(2) Δαν. ζ' 10.

(3) Ἐκαστος Ὀρθόδοξος Χριστιανὸς ἔχει ἴδιον Ἄγγελον φύλακα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὀνομαζόμενον Ἄγγελον φύλακα.

(4) Λουκ. η' 30.

(5) «Ὁ ἀντίδικος ὑμῶν Διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπίῃ, ᾧ ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει» (Α' Πέτρ. ε' 8,9).

“Ὡστε τὸ νὰ ἁμαρτάνωμεν ἢ νὰ μὴ ἁμαρτάνωμεν ἔξ ἡμῶν καὶ μόνων ἐξαρτᾶται.

§ 11. Ὁ ἄνθρωπος.

Μετὰ τὰ ὕλικά ὄντα τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος συνίσταται ἐκ σώματος ὕλικου καὶ ἐκ ψυχῆς ἢ πνεύματος αὐλοῦ καὶ λογικοῦ.

Καὶ τὸ μὲν σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐπλασεν ὁ Θεὸς λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, τὴν δὲ ψυχὴν ἐμφυσήσας εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. Ἐκ μιᾶς δὲ τῶν πλευρῶν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὅποιον ὠνόμασεν Ἀδὰμ (δηλ. ἄνθρωπον), ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὴν βοηθὸν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀδὰμ ὠνόμασεν Εὔαν (δηλ. ζωὴν, διότι αὕτη ἔγινε μήτηρ πάντων τῶν ζώντων). Ἐκ τοῦ Ἀδὰμ δὲ καὶ τῆς Εὔας κατὰγεται σύμπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἡ ψυχὴ ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος δηλ. ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐθὺν νοῦν, ἀγνὴν θέλησιν, ὑγιᾶ συνειδήσιν, πνευματικὴν καὶ σωματικὴν ἀθανασία (1), τελείαν ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν κλίσεων καὶ πλήρη κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἐπιγείων κτισμάτων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μὲν εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου ἦτο μεγίστη, ἡ δὲ γαλήνη τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ ἀνέκφραστος.

§ 12. Ἡ δοκιμασία καὶ ἡ πτώσις τοῦ ἀνθρώπου.

Προικίσας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον διὰ τοιούτων δώρων, ἔδειξεν εἰς αὐτὸν ὡς ὑψηλὸν σκοπὸν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ δυνατόν ὁμοίωσιν.

(1) «Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ· φθόνῳ δὲ Διαβόλου θάνατος ἐπῆλθεν εἰς τὸν κόσμον» (Σοφ. Σολ. β' 23,24).

Ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἵκανὸς ἵνα διατηρήσῃ τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ κατάστασιν καὶ ἵνα ἐπιτύχῃ τὸν ὕψηλόν αὐτοῦ σκοπὸν. Ἀλλὰ συνάμα ἐδημιουργήθη καὶ ἐλεύθερος. Ἐπομένως ἐξ αὐτοῦ ἐξηρτάτο ἢ νὰ ἐμμένῃ εἰς τὸ ἀγαθόν καὶ νὰ προκόπτῃ εἰς αὐτὸ διὰ τῆς βοηθείας τῆς θείας χάριτος ἢ νὰ παρεκτραπῇ εἰς τὸ κακόν.

Ἴνα δὲ ὁ ἄνθρωπος δυνηθῇ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπακοὴν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἵνα ἔχῃ καὶ μέσον, ὅπως ἀσκήσῃ καὶ τελειοποιήσῃ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ καὶ στερεώσῃ αὐτὴν εἰς τὸ ἀγαθόν, ἔπρεπε νὰ δοκιμασθῇ. Δοκιμασία δὲ αὐτοῦ ἦτο ἡ ἐντολή, τὴν ὁποίαν ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ φάγῃ ἐκ τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, διότι καθ' ἡν ἡμέραν θὰ φάγῃ ἀπ' αὐτοῦ θὰ ἀποθάνῃ.

Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἐντολῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἦτο εὐκολος, ἡ δὲ τιμωρία, τὴν ὁποίαν ἠπέλκει διὰ τὴν παράβασιν αὐτῆς ἦτο βαρυτάτη· καὶ ὅμως ὁ ἄνθρωπος, ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ Διαβόλου (1), ὁ ὁποῖος ἔλαβε μορφὴν ὕφους παρέβη αὐτήν.

§ 13. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος, μὴ ὑπακούσας εἰς τὸν Θεόν, διέπραξε μέγιστον ἁμάρτημα· α') διότι παρέβη ῥητὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ· β') διότι ἔδωκε πίστιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Διαβόλου, ὁ ὁποῖος εἶπεν εἰς αὐτόν, ὅτι δὲν θὰ ἀποθάνῃ, ἐὰν φάγῃ ἐκ τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ· γ') διότι ἐπίστευσεν εἰς τὴν συκοφαντίαν τοῦ Διαβόλου, ὅτι ὁ Θεὸς ἐκ φθόνου ἀπηγόρευσε εἰς αὐτόν νὰ φάγῃ ἐκ τοῦ καρποῦ· δ') διότι ὑπερηφανευθεὶς ἠθέλησε νὰ εἶναι ὡς Θεός· ε') διότι οὐδόλως ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας πρὸς αὐτόν εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ.

(1) Ἀποκαλ. εἰς 9.

Ἔνεκα τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος ἀπέβαλε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐσκοτίσθη· ἡ θέλησις αὐτοῦ ἐξησθένησεν· ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἠμβλύθη· ἡ σωματικὴ αὐτοῦ ἀθανασία ἀντικατεστάθη ὑπὸ θλίψεων καὶ ταλαιπωριῶν καὶ ἀσθενειῶν καὶ τέλος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θανάτου (1)· ἡ μεταξὺ τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἄρμονία διαταράχθη· ἡ ἐπὶ τῶν ἐπιγείων κτισμάτων κυριαρχία αὐτοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπωλέσθη· ἐνὶ λόγῳ ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἠμαυρώθη χωρὶς ὅμως νὰ καταστραφῇ ἐντελῶς καὶ ἐξαλειφθῇ. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ὁ ἄνθρωπος, ἀπομακρυνθεὶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐστερήθη πάσης εὐδαιμονίας καὶ πάσης γαλήνης τῆς συνειδήσεως.

Τὰ λυπηρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἁμαρτίας τῶν προπατόρων δὲν περιωρίσθησαν εἰς αὐτοὺς μόνους, ἀλλὰ μετεδόθησαν διὰ τῆς γεννήσεως ὡς κληρονομικὸν μόλυσμα καὶ ῥοπή πρὸς τὸ κακὸν εἰς ἅπαντας τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν. (2) Διὰ τοῦτο ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἔνοχοι καὶ μέτοχοι τοῦ καλοῦμένου προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, πλὴν ἑνὸς καὶ μόνου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· διότι οὗτος δὲν εἶναι ἀπλοῦς ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεάνθρωπος, καὶ δὲν ἐγεννήθη φυσικῶς, ἀλλ' ὑπερφυσικῶς, σαρκῶθεις ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου. (3)

(1) Ἄν καὶ οἱ πρωτόπλαστοι δὲν ἀπέθανον εὐθὺς μετὰ τὴν παρακοήν, ἀλλ' ἔζησαν ἀρκετὸν χρόνον μετ' αὐτήν, ὅμως ἐγίναν θνητοὶ εὐθὺς ἀπὸ τῆς παραβάσεως τῆς θείας ἐντολῆς.

(2) «Δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διήλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον» (Ρωμ. ε' 12).

(3) Λουκ. α' 35. Ἡ παπικὴ κοινωνία διδάσκει τὴν ἄσπιλον σύλληψιν τῆς Θεοτόκου, ὅτι δηλ. ἡ Θεοτόκος ἐγεννήθη ἄνευ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος· τοῦτο ὅμως εἶναι ἐσφαλμένον, διότι ὅπως πάντες οἱ ἄνθρωποι, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ Θεοτόκος φυσικῶς ἐγεννήθη. Ἡ δὲ ἡμετέρα Ἐκκλησία, καλοῦσα τὴν Θεοτόκον ἄσπιλον, ἀμόλυντον κτλ. ἐννοεῖ, ὅτι αὕτη ἦτο ἀπηλλαγμένη μόνον τῶν προαιρετικῶν ἁμαρτημάτων, οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ προπατορικοῦ.

§ 14. Ἡ συντήρησις καὶ κυβέρνησις τοῦ κόσμου.

Ἄφ' οὗ ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον δὲν ἐγκατέλιπεν αὐτόν, ἀλλὰ συντηρεῖ καὶ κυβερνεῖ. Καὶ συντήρησις μὲν εἶναι ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας διατηρεῖ τὴν ὑπαρξίν καὶ τοῦ κόσμου ὅλου καὶ ἐνὸς ἐκάστου κτίσματος ἰδιαιτέρως, ὅπως αὐτὸς θέλει καὶ ἐφ' ὅσον θέλει· κυβέρνησις δὲ ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας διευθύνει τὰ πάντα πρὸς τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπλάσθησαν (1). Ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲ συντήρησις καὶ κυβέρνησις τοῦ κόσμου καλεῖται θεία πρόνοια.

Ὁ Θεὸς δὲν προνοεῖ μόνον γενικῶς περὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ μερικῶς περὶ ἐνὸς ἐκάστου κτίσματος. Τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς θείας προνοίας, ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου μέχρι τοῦ χόρτου τοῦ ἀγροῦ καὶ ἀπὸ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων μέχρι τῆς κινήσεως τῶν εὐτελεσεστάτων ὄντων. Οὐδὲν ἐν τῇ κόσμῳ συμβαίνει ἐξ εἰμαρμένης ἢ πεπρωμένου, οὐδὲν ἐξ αὐτομάτου· ἀλλὰ τὸ πᾶν κατὰ διαταγὴν τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦλάχιστον κατὰ παραχώρησιν αὐτοῦ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι πράγματά τινα φαίνονται εἰς ἡμᾶς ἀνώμαλα καὶ ἄτοπα, τοῦτο ὅμως συμβαίνει διότι ἡμεῖς οὔτε ὅλα τὰ πράγματα καὶ τὰς μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις γινώσκομεν, οὔτε τὰς ἀνεξερευνητοὺς τοῦ Θεοῦ βουλάς ἐννοοῦμεν.

Ὁ Ὑψιστος προνοεῖ ἰδιαιτέρως περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὐ μόνον ὁδηγεῖ αὐτόν εἰς τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ πολλάκις μετατρέπει εἰς τὸ ἀγαθὸν τὰς κακὰς αὐτοῦ πράξεις. Τὴν μεγίστην

(1) «Ἄντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χόρον αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς» (Ψαλμ. ργ' 29,30). «Ἐἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, οὐ πολλῶν μάλλον ὑμᾶς ὀλιγόπιστοι;» (Ματθ. 5' 30).

δὲ περὶ τοῦ ἀνθρώπου μέριμναν κατέδειξεν ὁ Θεὸς κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ ἀπολυτρώσει τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα ὀφειλομέν νά ἔχωμεν ἀκράδαντον πεποίθησιν εἰς τὴν θεϊαν πρόνοιαν. Ἡ πεποίθησις δὲ αὕτη οὐ μόνον πληροῖ εὐφροσύνης τὴν ψυχὴν ἡμῶν, διότι ἐκτελεῖται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπιχέει βάλσαμον παρηγορίας κατὰ τοὺς κινδύνους καὶ τὰς θλίψεις καὶ τὰς συμφορὰς τοῦ βίου, εἰς τὰς ὁποίας οὐχὶ σπανίως ὑποκειμένα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙ' ΑΥΤΟΥ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἄρθρον β'—ζ' τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

β'. «Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο».

γ'. «Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα».

δ'. «Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα».

ε'. «Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς».

ς'. «Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς».

ζ'. «Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

§ 13. Γενική διδασκαλία περι τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τῆς παρακοῆς τῶν προπατόρων εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ θάνατος. Διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος θὰ ἦτο καταδικασμένος εἰς αἰώνιον τιμωρίαν, ἐὰν ὁ πάνσοφος καὶ πανάγαθος Θεὸς δὲν εὑρίσκε μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ ἱκανοποιηθῆ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ, ἢ ὁποία ἀπῆτει δικαίως τὴν τιμωρίαν τοῦ ἁμαρτήσαντος ἀνθρώπου, καὶ νὰ ἐξαλειφθῶσι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων οὔτε τὴν θεῖαν δικαιοσύνην νὰ ἱκανοποιήσῃ, οὔτε τὰ ἀποτελέσματα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος νὰ ἐξαλείψῃ, ἐπεφάσισεν ὁ Θεὸς νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὸν κόσμον τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ὅστις, ἐνανθρωπήσας καὶ ἀναλαβὼν ὅλας τὰς ἁμαρτίας τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὑποστὰς δι' αὐτὰς τὸν σταυρικὸν θάνατον, ἐξεπλήρωσε τὰ ἀδύνατα παρὰ τῆ ἀνθρώπῃ. (1) Ἄνθρωπος ὄφειλε νὰ εἶνε ὁ Σωτὴρ, διότι ἡ ἀνθρωπότης ἔπρεπε νὰ σωθῆ, ἀλλὰ καὶ Θεὸς συνάμα, διότι ἐντελῶς ἔπρεπε νὰ ἱκανοποιηθῆ ἡ θεία δικαιοσύνη.

Εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἐλεύθερον καὶ αὐτεξούσιον ὄν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῆ ἕξωθεν ἡ σωτηρία, ἔπρεπε δὲ αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ αἰσθανθῆ τὴν ἀθλιωτάτην αὐτοῦ κατάστασιν καὶ νὰ πεισθῆ, ὅτι μόνον ὁ Θεὸς ἠδύνατο νὰ σώσῃ αὐτόν. Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἦτοι ὅτε ἡ μὲν διαφθορὰ ἐκορυφώθη, ἡ δὲ ἀνθρωπότης ἠσθάνετο ἀφ' ἑαυτῆς τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνωθεν σωτηρίας, ἐπεφάνη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενῆς, δηλ. ὁ μόνος ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, οὐχὶ δὲ δημιουργηθεὶς, ὁ ὁποῖος εἶναι φῶς γεννηθὲν ἐκ φωτός (τοῦ Πατρὸς), Θεὸς ἀληθινὸς γεννηθεὶς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ (τοῦ Πατρὸς), ὁμοούσιος τῆ Πατρὶ, δηλ.

(1) Ἰωάν. γ' 16.

της αὐτῆς οὐσίας μετὰ τοῦ Πατρὸς, ἄρα Θεός, ὡς ὁ πατήρ· δι' αὐτοῦ δὲ ἐκτίσθησαν πάντα τὰ ὁρατὰ καὶ ἀόρατα.

§ 16. Προπαρασκευὴ τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Σωτῆρος.

Ἐίπομεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπεν ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀθλιωτάτην κατάστασιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ διετέλει ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας, καὶ νὰ πεισθῇ, ὅτι μόνον Θεὸς ἠδύνατο νὰ σώσῃ αὐτόν. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ εὐθύς μετὰ τὴν πτώσιν. Ἡ ἀνθρωπότης εἶχεν ἀνάγκην βαθμιαίας παιδαγωγίσεως καὶ ἐπαρκoῦς προπαρασκευῆς πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Σωτῆρος. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ Δημιουργὸς πολυτρόπως παιδαγωγήσας τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἐπαρκῶς προπαρασκευάσας αὐτὴν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Σωτῆρος. Δὲν περιώρισε δὲ τὴν προπαρασκευὴν ὁ Θεὸς εἰς μόνους τοὺς Ἰουδαίους, ἐκ τῶν ὁποίων ἔμελλε νὰ προέλθῃ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐπεξέτεινεν αὐτὴν καὶ εἰς τοὺς Ἑθνικούς. Καὶ τοὺς μὲν Ἰουδαίους προπαρασκευάσεν α) διὰ τῶν διαφόρων ἐπαγγελιῶν καὶ ἀποκαλύψεων, τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς τοὺς Πατριάρχας, καὶ διὰ τῆς θυσίας τοῦ Ἰσαάκ ὁ ὁποῖος ἦτο τύπος τοῦ Λυτρωτοῦ· β) διὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος ἔγινε παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν, (1) καὶ διὰ τῶν θυσιῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν τύπος τῆς μεγάλης ἱλαστηρίου θυσίας, τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ προσφέρῃ ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὑπὲρ ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος· γ) διὰ τῶν προφητῶν, οἱ ὁποῖοι σαφέστερον ἀπεκάλυψαν τὰ ἀποβλέποντα εἰς τὸν μέλλοντα νὰ ἔλθῃ Λυτρωτὴν· δ) διὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὁ ὁποῖος ῥητῶς ἐκήρυξεν, ὅτι ὁ Σωτὴρ εἶναι ἤδη μετὰξὺ αὐτῶν. Τοὺς δὲ Ἑθνικούς προπαρασκευάσεν ὁ Θεὸς α) διὰ τῆς φυσικῆς ἀποκαλύψεως β) διὰ πολλῶν σοφῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ τὸ ψεῦδος τῆς εἰδωλολατρείας κατενόησαν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνωθεν σωτη

(1) Γαλ. γ' 14.

ρίας συνησθάνθησαν· γ) διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν ἀληθειῶν τῆς υπερφυσικῆς ἀποκαλύψεως. Ἡ ἐξάπλωσις δὲ αὕτη κατωρθώθη διὰ τῆς ἀπανταχοῦ διασπορᾶς τῶν Ἰουδαίων καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς μεταφράσεως τῆς Π. Δ. εἰς τὴν θεϊαν ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων γλώσσαν, ἡ ὁποία ἦτο διαδεδομένη εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὸν τότε γνωστὸν κόσμον.

§ 17. Τὸ Θεάνθρωπον τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Σωτῆρ καταβῶν ἐκ τῶν Οὐρανῶν, ἔλαβε σάρκα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου (1) καί, ἐν ᾧ ἦτο τέλειος Θεός, ἔγινε διὰ τῆς σαρκώσεως καὶ τέλειος ἄνθρωπος· Θεὸς ἀληθὴς καὶ ἄνθρωπος ἀληθής· ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα κατὰ πάντα ὅμοιος ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας, οὐ μόνον τῆς προλατορικῆς ἀλλὰ καὶ τῶν προαιρετικῶν (2). Ἐν τῷ Σωτῆρι λοιπὸν ἠνώθησαν αἱ δύο φύσεις, ἡ θεία δηλ. καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ (3). Ἄλλ' οὐ μόνον δύο φύσεις, ἀλλὰ καὶ δύο θελήσεις ὑπῆρχον ἐν τῷ Σωτῆρι, ἡ θεία δηλ. καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, αἱ ὁποιαὶ ἠνώθησαν ἐπίσης ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως ἐν ἐνὶ καὶ

(1) «Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι» (Λουκ. α' 35).

(2) «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;» (Ἰωάν. η' 46). «Ἄμαρτιαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ» (Α' Πέτρ. β' 22).

(3) Ἐνεκα τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων καὶ τῆς ταυτότητος τοῦ προσώπου ἀποδίδονται εἰς μὲν τὴν θεϊαν φύσιν ἀνθρώπινα ἰδιώματα, εἰς δὲ τὴν ἀνθρωπίνην θεία. Διὰ τοῦτο ὁ Σωτῆρ ἄλλοτε μὲν καλεῖται Θεὸς παθητὸς καὶ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρωμένος, ἄλλοτε δὲ παιδίον προαιώνιον καὶ ἄνθρωπος ἄναρχος.

τῷ αὐτῷ προσώπῳ. Ἐκ τῶν δύο δὲ θελήσεων ἡ ἀνθρωπίνη ἠκα-
λούθει τὴν θέλαν καὶ ὑπετάσσετο εἰς αὐτήν.

§ 18. Τὸ ἐπίγειον ἔργον τοῦ Σωτῆρος.

Τὸ ἐπίγειον ἔργον τοῦ Σωτῆρος ἦτο ἡ σωτηρία τοῦ πεσόν-
τος ἀνθρώπου. Τοῦτον δὲ ἔσωσεν ὁ Σωτὴρ διὰ τῆς διδασκαλίας
αὐτοῦ καὶ τοῦ παραδείγματος, διὰ τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου
αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς ιδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Τὰς πράξεις
δὲ ταύτας ἐξετέλεσεν ὁ Σωτὴρ δυνάμει τῶν τριῶν ἀξιωμάτων,
ἅτινα συνηνώθησαν ἐν αὐτῷ, ἦτοι τοῦ προφητικοῦ, τοῦ ἀρχιερα-
τικοῦ καὶ τοῦ βασιλικοῦ.

Καὶ ὡς προφήτης μὲν οὐ μόνον προεῖδεν ἀκριβέστατα τὰ
μέλλοντα νὰ συμβῶσιν εἰς ἑαυτόν, εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ εἰς
τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ ἐφάνέρωσεν εἰς ἡμᾶς πληρέστατα καὶ
ἐντελέστατα τὸν Θεὸν καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ (1). Ὡς ἀρχιερεὺς δὲ
διήλλαξεν ἡμᾶς μετὰ τοῦ Θεοῦ προσενεγκὼν ἑαυτὸν θυσίαν ἱλα-
στήριον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν (2). Ὡς βασιλεὺς δὲ κυβερνᾷ
τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὑπερασπίζει αὐτήν κατὰ τῶν ἐχθρῶν
αὐτῆς (3).

(1) Δευτερ. ιη' 15 Λουκ. κδ' 19.

(2) «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ».
(Ἐβρ. ε' 6 πρβλ. Ψαλμ. ρθ' 4). Ὁ Μελχισεδέκ ἦτο ἱερεὺς τοῦ
ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ βασιλεὺς τῆς Σελήμ, δηλ. τῆς Ἱερουσαλήμ,
σύγχρονος τοῦ Ἀβραάμ. Καλεῖται δὲ ὁ Σωτὴρ ἱερεὺς κατὰ τὴν
τάξιν τοῦ Μελχισεδέκ καὶ οὐχὶ τοῦ Ἀαρῶν, τοῦ πρώτου ἱερέως
παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, διότι ὁ μὲν Ἀαρῶν ἦτο μόνον ἱερεὺς, ὁ δὲ
Μελχισεδέκ ἦτο ἱερεὺς συγχρόνως καὶ βασιλεὺς (ὡς ὁ Σωτὴρ)
καὶ δὲν εἶχεν οὔτε προκάτοχον, οὔτε διάδοχον τοῦ ἀξιώματος
αὐτοῦ.

(3) Λουκ. α' 32, 33.

§ 19. Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Σωτὴρ ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς θείας αὐτοῦ διδασκαλίας. Αὐτὸς ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀπόλυτον Πνεῦμα, αἰώνιος, πανταχοῦ παρών, παντογνώστης, πάνσοφος, παντοδύναμος, πανάγιος, δίκαιος, πανάγαθος, ἀληθινὸς καὶ πιστὸς, δημιουργὸς καὶ προνοητὴς τοῦ κόσμου. Αὐτὸς ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας καὶ ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς ὑποσχέθη εἰς ἡμᾶς ἀθανάσιαν ψυχῆς καὶ ἀνάστασιν σώματος, εἰς δὲ τοὺς δικαίους αἰώνιον μακαριότητα. Αὐτὸς κατέστησε γνωστὰς εἰς ἡμᾶς δύο μεγάλας ἐντολάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἕλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται (1), ἦται τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ὅποιον ὀφείλομεν νὰ προσκυνῶμεν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, καὶ τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, δηλ. πρὸς πάντα ἄνθρωπον, ὁμόφυλον ἢ ἀλλόφυλον, ὁμόπιστον ἢ ἀλλόπιστον, φίλον ἢ ἐχθρόν, τὸν ὅποιον ὀφείλομεν νὰ ἀγαπῶμεν ὅπως ἀγαπῶμεν ἡμᾶς αὐτούς. Αὐτὸς τέλος ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὴν αὐταπάρνησιν καὶ αὐτοθυσίαν, τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ πραότητα, τὴν ἀγαθοεργίαν καὶ ἐλεημοσύνην καὶ ἀπάσας ἐν γένει τὰς ἀρετάς, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος ἐνοῦται μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἕξομοιοῦται πρὸς αὐτόν.

Πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος συμφωνοῦνται ἦσαν αἱ πράξεις αὐτοῦ. Τὰς δύο μεγάλας ἐντολάς, εἰς τὰς ὁποίας συνῶψισεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν, ἐξεπλήρωσε μέχρι κεφαλῆς. Τὸν Θεὸν ἠγάπα τόσο, ὥστε πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐπλήρου τὸ θέλημα αὐτοῦ· τοὺς δὲ ἀνθρώπους ἠγάπα τόσο, ὥστε καθήκον

(1) «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται». (Ματθ. κβ' 37-40).

ἀπαραίτητον ἐνόμιζε νὰ εὐεργετῇ αὐτοὺς καθ' ἑκάστην καὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἔργων. Τὴν μεγίστην δὲ ἀγάπην κατέδειξεν ὁ Σωτὴρ πρὸς μὲν τὸν Θεόν, διότι ὑπήκουσεν εἰς αὐτὸν μέχρι θανάτου σταυρικοῦ, πρὸς δὲ τοὺς ἀνθρώπους, διότι προσέφερεν ἑαυτὸν ἱλαστήριον θυσίαν ὑπὲρ αὐτῶν.

§ 20. Ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Σωτὴρ ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον καὶ διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἐνθ' ἦτο ἀναμάρτητος ἀπέθανεν ἑκουσίως ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν. Διὰ τοῦ Σταυρικοῦ δὲ θανάτου ὁ Σωτὴρ καὶ τὴν θεῖαν δικαιοσύνην ἱκανοποίησε καὶ τὸ βῆρος τῆς ἁμαρτίας ἀφῆρεσε καὶ τὸ μεσότοιχον μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων κατέρριψε καὶ τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ Θεοῦ διήλλαξεν. Ὁ σταυρικός θάνατος τοῦ Σωτῆρος εἶναι ὀλόκληρος θυσία (1), τὴν ὁποίαν προσέφερεν ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων, οὐ μόνον τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων, ἀλλὰ καὶ τῶν προγενεστέρων, καὶ οὐ μόνον τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πονηρῶν (2).

§ 21. Ἡ εἰς Ἄδου κάθοδος καὶ ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος.

Καθ' ὃν χρόνον τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος εὐρίσκετο ἐν τῷ τάφῳ κατέβη οὗτος μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἠνωμένης μετὰ τῆς Θεότητος, εἰς τὸν Ἄδην, τοῦτέστιν εἰς τὸ κατοικητήριον πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων. Ἀφ' οὗ δὲ ἐκήρυξε καὶ εἰς τοὺς ἐν Ἄδῃ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας, ἀνεβίβασεν ἐκεῖθεν εἰς τὰς μονας τοῦ Οὐρανοῦ Πατὴρς ἅπαντας τοὺς πιστεύσαντας εἰς αὐτόν. (3) Ἡ εἰς τὸν Ἄδην κάθοδος τοῦ Σωτῆρος ἦτο ἀναγκαία πρὸς συμ-

(1) Ἡσ. γγ' 5, 7. Ἰωάν. α' 29. ς' 51. ι' 11, 14, 15.

(2) Β' Κορ. ε' 15. Α' Ἰωάν. β' 2.

(3) Α' Πέτρ. γ' 19.

πλήρωσιν τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ αὐτοῦ ἔργου. Ὅπως ὁ Σωτὴρ ἐκήρυξεν εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, τοιοῦτοτρόπως ἔπρεπε νὰ κηρύξῃ καὶ εἰς τοὺς ἐν τῷ Ἄδῃ· ὅπως ἔσωσε τοὺς πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν ἐπὶ τῆς γῆς, τοιοῦτοτρόπως ἔπρεπε νὰ σώσῃ καὶ τοὺς πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν ἐν τῷ Ἄδῃ.

Ὁ Σωτὴρ, νικήσας τὸν θάνατον, ἀνέστη ἐκ τοῦ τάφου τὴν τρίτην ἡμέραν· ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ ἠνώθη πάλιν μετὰ τοῦ σώματος τοῦ ἐν τῷ τάφῳ κειμένου, ἀλλὰ δεδοξασμένου καὶ ἀθανάτου. Ἡ ἀνάστασις δὲ τοῦ Σωτῆρος καθιστᾷ ἀναντίρρητον ἀλήθειαν τὴν καθολικὴν ἀνάστασιν πάντων τῶν ἀνθρώπων. (1)

§ 22. Ἡ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψις, ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδρα καὶ ἡ δευτέρα ἔλευσις τοῦ Σωτῆρος.

Τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀνελήφθη ὁ Σωτὴρ εἰς τοὺς οὐρανοὺς μετὰ τοῦ δεδοξασμένου καὶ ἀθανάτου αὐτοῦ σώματος καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, τουτέστιν ἀνέλαβε τὴν καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θεῖαν δύναμιν καὶ δόξαν.

Ἐν χρόνῳ δέ, τὸν ὅποτον οὐδεὶς ἀνθρώπων γινώσκει, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰμὴ μόνος ὁ Θεός, θὰ ἔλθῃ πάλιν ὁ Σωτὴρ μετὰ τοῦ δεδοξασμένου καὶ ἀθανάτου αὐτοῦ σώματος. Ἡ δευτέρα δὲ ἔλευσις τοῦ Σωτῆρος θὰ εἶναι διάφορος τῆς πρώτης. Ἡ πρώτη ἦτο ταπεινὴ· ἡ δευτέρα θὰ εἶναι ἔνδοξος. Ἡ πρώτη ἦτο εὐσπλαγχνος· ἡ δευτέρα θὰ εἶναι φοβερὰ. Τὸ πρῶτον ἦλθεν, ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον· τὸ δεύτερον θὰ ἔλθῃ, ἵνα κρίνῃ αὐτόν. (2)

(1) «Εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ» (Α' Θεσσαλ. δ' 14. Α' Κορ. ιε' 20—22).

(2) Περὶ τῆς δευτέρας ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος γίνεται λόγος ἐν τῇ § 37.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙ΄ ΑΥΤΟΥ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.

Ἄρθρον η' τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

«Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν».

§ 23. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὅποιον καλεῖται κύριον μὲν, διότι συμμετέχει τῆς θείας ἐξουσίας, ζωοποιὸν δέ, διότι δίδει ζωὴν εἰς τὰ κτίσματα. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται, τοῦτέστι προέρχεται ἀενάως, ἐκ μόνοι τοῦ Πατρὸς (1) ὡς ἀρχῆς καὶ πηγῆς τῆς θεότητος, πρέπει δὲ νὰ προσκυνῶμεν καὶ νὰ δοξάζωμεν αὐτό, ὅπως προσκυνοῦμεν καὶ δοξάζομεν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, διότι εἶναι ὁμοούσιον αὐτοῖς καὶ ἐν ἐκ τῶν ἴσων τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὑπὸ τοῦ Πνεύματος δὲ τούτου ἐμπνεόμενοι οἱ ἱεροὶ ἄνδρες ἐκήρυξαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ συνέταξαν τὰ βιβλία τῆς

(1) «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ» (Ἰωάν. ιε' 26). Κατὰ ταῦτα κακῶς ἡ Παπικὴ κοινωρία παρεχάραξε τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως προσθέσασα εἰς αὐτὸ τὸ filioque (καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, δηλ. ἐκπορεύεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα). Τὴν παραχάραξιν δὲ ταύτην ἠσπάσθη καὶ ἡ τῶν διαμαρτυρομένων κοινωρία.

Ἄγλας Γραφῆς, τὰ ὅποια περιέχουσιν αὐτόν. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπεφοίτησεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους τὴν πεντηκοστὴν ἡμέραν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος (Πράξ. β' 1,4), ἵνα ἐνισχύσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου· ἔκτοτε δὲ παραμένει διαρκῶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἀναγεννᾷ, δικαιοῖ καὶ ἀγιάζει τοὺς πιστεύοντας καὶ ἔργα τῆς πίστεως ἄξια ἐργαζομένους.

§ 24. Ἡ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀναγέννησις καὶ δικαίωσις καὶ ὁ δι' αὐτοῦ ἁγιασμὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καλεῖ πάντα ἄνθρωπον εἰς μετάνοιαν καὶ εἰς πίστιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν (1). Καὶ μετάνοια μὲν εἶναι ἢ τελεία ἀποστροφή τοῦ κακοῦ καὶ ἢ θερμὴ ἀγάπη τοῦ ἀγαθοῦ· πίστις δὲ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἢ ἀκράδαντος παραδοχὴ πασῶν τῶν δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν, αἱ ὅποια περιέχονται ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ Ἱερᾷ παραδόσει. Ἡ πίστις δὲ αὕτη πρέπει νὰ ἐνεργῆται δι' ἀγάπης (Γαλ. ε' 6), ἥτοι νὰ συνοδεύηται ὑπὸ ἔργων ἀγαθῶν· διότι «ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν» (Ἰακώβ. β' 20). Ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν μὲν θέλῃ, ὑπακούει εἰς τὴν κλήσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ μετανοεῖ καὶ πιστεύει εἰς τὸν Χριστόν, ἐὰν δὲ δὲν θέλῃ, δὲν πράττει ταῦτα (2).

Ὁ μετανοήσας καὶ πιστεύσας εἰς τὸν Χριστόν ἄνθρωπος κατ' ἀρχὰς μὲν ἀναγεννᾶται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦτέστιν ἀποβάλλει τὸν παλαιὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον καὶ περιβάλλεται τὸν νέον ἐνάρετον, μετὰ ταῦτα δὲ δικαιοῦται, δηλ. καθίστα-

(1) Α' τιμ. β' 4.

(5) «Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ (δηλ. ἅς ἀποφασίσῃ νὰ θανατώσῃ διὰ τοῦ πνεύματος τὰς κακὰς ἐπιθυμίας τοῦ σώματος) καὶ ἀκολουθίτω μοι» (Μάρκ. γ' 34).

ται δίκαιος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τέλος δὲ ἀγιάζεται, ἤτοι γίνεται τέλειος Χριστιανός (1). Ὁ ἡγιασμένος δὲ ἄνθρωπος καταφαίνεται διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα, καλούμενα καρποὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἶναι τὰ ἐξῆς· ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια (Γαλ. ε' 22). Σημειωτέον δέ, ὅτι καὶ μετὰ τὸν ἡγιασμὸν ὑφίσταται ἡ ῥοπή εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἃν καὶ ἐξησθενημένη, καὶ εἶναι δυνατόν νὰ ὑποπέσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς ἁμαρτίαν. Διὰ τοῦτο ὀφείλει καὶ ὁ ἡγιασμένος ἄνθρωπος νὰ ἀγωνίζεται διαρκῶς κατὰ τῆς κακίας μέχρι οὗ στερεωθῇ καὶ ἐνδυναμωθῇ ἐν τῷ τελείῳ χριστιανικῷ βίῳ.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος ἀναγεννᾶται, δικαιούται καὶ ἀγιάζεται, ἤτοι μιᾷ λέξει σφύζεται, πρῶτον μὲν διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἢ, ὅπερ εἶναι τὸ αὐτό, διὰ τῆς θείας χάριτος, δεύτερον δὲ διὰ τῆς συνεργίας ἑαυτοῦ. Ὅστε ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ μόνης τῆς θείας χάριτος, οὐδὲ ἐκ μόνο τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐξ ἀμφοτέρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ, ΔΙ' ὧΝ ΑΥΤΗ
ΕΝΕΡΓΕΙ ΤΟΝ ΑΓΙΑΣΜΟΝ ΤΩΝ ΠΙΣΤΩΝ

Ἄρθρον Θ' καὶ Γ' τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

Θ'. Εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν».

Γ'. Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

(1) Α' Κορ. 5' 11.

§ 25. Ὁρισμός, ἰδρυσίς καὶ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκκλησία καλεῖται τὸ ἄθροισμα τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι ὀρθοδόξως ἐπίστευσαν καὶ πιστεύουσιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Σωτῆρα τοῦ κόσμου.— Διακρίνεται δὲ αὕτη εἰς στρατευομένην καὶ εἰς θριαμβεύουσαν. Καὶ στρατευομένη μὲν καλεῖται ἡ ἐπίγειος, ὡς περιλαμβάνουσα τοὺς πιστοὺς τοὺς ἀγωνιζομένους ἐτι κατὰ τῆς κακίας· θριαμβεύουσα δὲ ἡ ἐπουράνιος, ὡς περιλαμβάνουσα τοὺς πιστοὺς τοὺς ἀγωνισθέντας τὸν καλὸν ἀγῶνα, τελέσαντας τὸν δρόμον καὶ τηρήσαντας τὴν πίστιν.

Ἡ Ἐκκλησία ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος· ἐξηπλώθη δὲ διὰ τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες, διασπαρέντες εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον, ἰδρυσαν Χριστιανικὰς κοινότητας καὶ χειροτόνησαν ἐπισκόπους διαδόχους αὐτῶν. Ἡ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος δὲ ἰδρυθεῖσα καὶ διὰ τῶν Ἀποστόλων ἐξαπλωθεῖσα Ἐκκλησία εἶναι πρῶτον μὲν ὄρατὴ συγχρόνως καὶ ἀόρατος, δεύτερον δὲ ἀκατάλυτος. Καὶ ὄρατὴ μὲν εἶναι, διότι συνίσταται ἐξ ὄρατῶν μελῶν, τῶν ποιμένων δηλαδὴ καὶ τῶν ποιμαινομένων· ἀόρατος δὲ, διότι ἔχει ἀόρατον κεφαλὴν αὐτὸν τὸν Σωτῆρα· ἀκατάλυτος δὲ, διότι οὔτε ἡ πλάνη οὔτε ἡ βία δύνανται νὰ καταλύσωσιν αὐτήν (1), ἀλλὰ θὰ διαμῆνῃ ὡς στρατευομένη μὲν μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου, ὡς θριαμβεύουσα δὲ αἰώνως. Σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ ἅγιμος τῶν πιστῶν. (2).

(1) Καὶ πύλαι Ἰερουσαλὴμ οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». (Ματθ. ι. 18).

(2) Ἐφεσ. δ' 11, 12. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀποτελεῖται μόνον ἐξ ἁγίων. Καὶ ἁμαρτωλοὶ εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον δὲν ἀπομακρύνονται τῆς πίστεως αὐτῆς καὶ δὲν ἀποκλείονται αὐτῆς. Τὰ ἀσθενῆ δὲ ταῦτα μέλη ἀνέχεται ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς

§ 26. Ἰδιότητες τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Σωτὴρ ἴδρυσεν μίαν καὶ μόνην Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία κατέχει τὰς ἑξῆς τέσσαρας ιδιότητες: α') τὸ ἐνιαῖον β') τὴν ἀγιότητα γ') τὴν καθολικότητα καὶ δ') τὴν ἀποστολικότητα. Ἡ Ἐκκλησία δὲ αὕτη εἶναι ἡ ἡμετέρα Ὁρθόδοξος, ἡ ὁποία εἶναι:

α') μία, διότι μία εἶναι ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, δηλ. ὁ Ἰησοῦς Χριστός, μία εἶναι ἡ ψυχὴ ἡ ζωοποιοῦσα αὐτήν, δηλ. τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, μία εἶναι ἡ πίστις (1), δηλ. ἡ διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως. Προσέτι δὲ ἔχει τοὺς αὐτοὺς κανόνας, τὴν αὐτὴν ἱεραρχίαν, τὰ αὐτὰ μυστήρια, τὰς αὐτὰς ἱεροτελεστίας.

β') ἀγία, διότι ἀγία εἶναι ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ἀγία εἶναι ἡ ψυχὴ ἡ ζωοποιοῦσα αὐτήν, ἅγιος εἶναι ὁ σκοπὸς (2) καὶ πλῆθος ἁγίων ἔχει, τοὺς ὁποίους αὐτὴ διεμόρφωσεν.

γ') καθολικὴ, διότι εἶναι προωρισμένη νὰ περιλάβῃ ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους (3).

δ') ἀποστολική, διότι διὰ τῶν Ἀποστόλων ἐξηπλώθη, καὶ αὐτῶν τὴν διδασκαλίαν σφίαν καὶ ἀκεραλίαν διαφυλάττει καὶ παρ' αὐτῶν ἔχει ἀδιάκοπον τὴν διαδοχὴν τῶν ποιμένων αὐτῆς.

Κατὰ ταῦτα μία καὶ μόνη Ἐκκλησία ὑπάρχει, ἡ ἡμετέρα Ὁρθόδοξος, διότι αὕτη μόνη κατέχει τὰς ὑπὸ τοῦ Συμβόλου

κόλποις αὐτῆς, ἵνα διορθώσῃ αὐτά. Τοῦτο συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, ὁ ὁποῖος παραβάλλει τὴν ἐκκλησίαν πρὸς ἀγρόν, ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ ζιζάνια μετὰ τοῦ σίτου φύονται (Ματθ. ιγ' 25 κψ), καὶ πρὸς σαγήνην, ἡ ὁποία καὶ κελοῦς καὶ κακοὺς ἔχθους συνάγει (Ματθ. ιγ' 47).

(1) Ἐφεσ. δ' 5.

(2) Ἐφεσ. ε' 25-27.

(3) Ματθ. κη' 19.

τῆς πίστεως καθοριζομένης ιδιότητος, ἤτοι τὸ ἐνιαῖον, τὴν ἀγιότητα, τὴν καθολικότητα καὶ τὴν ἀποστολικότητα. Αἱ δὲ καλούμεναι Ἐκκλησίαι τῶν Παπικῶν, Διαμαρτυρομένων, Νεστοριανῶν καὶ Μονοφυσιτῶν δὲν εἶναι Ἐκκλησίαι, ἀλλὰ θρησκευτικαὶ κοινωνίαι, αἱ ὁποῖαι πολυτρόπως διέστρεψαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων. Καὶ ἡ μὲν Παπικὴ κοινωνία, ἀποσχισθεῖσα ἀπὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, οὐ μόνον τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἐνόθευσε διὰ τῆς προσθήκης τοῦ Filioque, ἀλλὰ καὶ τὰ δόγματα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὰ μυστήρια παρεχάραξε καὶ νέα δόγματα ὅλως ἀντίθετα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ἐθέσπισεν. Ἡ δὲ τῶν Διαμαρτυρομένων κοινωνία, ἀποσχισθεῖσα ἀπὸ τῆς Παπικῆς κατὰ τὸν ις' αἰῶνα, οὐ μόνον τὴν νόθευσιν τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως ἠσπάσθη καὶ τὰ δόγματα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὰ μυστήρια παρεχάραξεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν ἀπέριψεν. Καὶ αἱ τῶν Νεστοριανῶν δὲ καὶ Μονοφυσιτῶν κοινωνίαι, αἱ ἀποσχισθεῖσαι τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας κατὰ τὸν ε' αἰῶνα, διέστρεψαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὴν ἀρχαίαν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποτελεῖται ἐκ δέκα τριῶν αὐτοκεφάλων μερικῶν Ἐκκλησιῶν, ἔξ ὧν ἕξ εἶναι Ἑλληνικαί, ἡ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ τῆς Ἀντιοχείας, ἡ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἡ τῆς Κύπρου δύο Ρωμουνικαί, ἡ τῆς Ρωμουνίας καὶ ἡ τῆς Τρανσυλβανίας (χώρας τῆς Οὐγγαρίας)· μία Σλαυορρωμουνικὴ, ἡ τῆς Βουκοβίνης (χώρας τῆς Αὐστρίας) καὶ τέσσαρες Σλαυϊκαί, ἡ τῆς Σερβίας, ἡ τοῦ Μαυροβουνίου, ἡ τῆς Σλαβωνίας (χώρας τῆς Οὐγγαρίας) καὶ ἡ τῆς Ρωσσίας. Αἱ μερικαὶ δὲ αὗται Ἐκκλησίαι, ἂν καὶ εἶναι ἀνεξάρτητοι καὶ αὐτοκέφαλοι, ὅμως ἀποτελοῦσι μίαν καὶ μὴν Ἐκκλησίαν διότι ἔχουσι πάσαι τὸν αὐτὸν ἀρχηγόν, δηλ. τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὴν αὐτὴν πίστιν, τοὺς αὐτοὺς κανόνας, τὴν αὐτὴν ἱεραρχίαν, τὰ αὐτὰ μυστήρια, τὰς αὐτὰς ἱεροτελεστίας.

§ 27. Κέντρον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας.

Κέντρον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας ἐν ἐκάστη μερικῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ὁ Ἐπίσκοπος αὐτῆς, ὅστις εἶναι διάδοχος τῶν Ἀποστόλων, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπορρέουσι τὸ δικαίωμα τοῦ διδάσκειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ τοῦ ἐπιτελεῖν τὰς ἱεροτελεστίας καὶ τὸ τοῦ διοικεῖν τὴν Ἐκκλησίαν. Τὰ μερικὰ ὅμως ταῦτα κέντρα συγκεντροῦνται καὶ ὑποτάσσονται εἰς ἓν γενικὸν κέντρον τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον εἶναι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (1). Αἱ Σύνοδοι δὲ αὗται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καθοδηγούμεναι (2), ἐξέδωκαν ἀποφάσεις ἀλαθῆτους, τὰς ὁποίας ὀφείλομεν νὰ τηρῶμεν ὡς θεοπνεύστους, ἐξ ἴσου πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

§ 28. Τὰ μυστήρια καθ' ὅλον.

Μυστήρια καλοῦνται αἱ ἱερὰ τελεταί, διὰ τῶν ὁποίων ὑπὸ ὄρατὰ σημεῖα μεταδίδεται εἰς τοὺς πιστοὺς ἡ ἀόρατος χάρις τοῦ Θεοῦ.

Τὰ μυστήρια διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ εἶναι ἑπτὰ τὰ ἐξῆς: τὸ βάπτισμα, τὸ χρῆσμα, ἡ εὐχαριστία, ἡ ἐξομολόγη-

(1) Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι εἶναι ἑπτὰ, αἱ ἐξῆς: α') ἡ ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τῇ 325 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου· β') ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 381 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου· γ') ἡ ἐν Ἐφέσῳ τῇ 431 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ· δ') ἡ ἐν Χαλκηδόνι τῇ 451 ἐπὶ Μαρκιανοῦ· ε') ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 553 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α'· ς') ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 680 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου· ζ') ἡ ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τῇ 787 ἐπὶ Εἰρήνης.

(2) «Ἐδοξε τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν». (Πραξ. ιε' 28).

σις, τὸ εὐχέλαιον, ὁ γάμος καὶ ἡ ἱερωσύνη (1). Διαιροῦνται δὲ εἰς ὑποχρεωτικά καὶ εἰς προαιρετικά.

Καὶ ὑποχρεωτικά μὲν εἶναι τὰ πέντε πρῶτα, προαιρετικά δὲ τὰ δύο τελευταῖα. Καὶ τὸ μὲν βάπτισμα, τὸ χρίσμα καὶ ἡ ἱερωσύνη δὲν ἐπαναλαμβάνονται, τὰ δὲ λοιπὰ ἐπαναλαμβάνονται.

§ 29. Τὸ Βάπτισμα.

Τὸ βάπτισμα εἶναι μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ ἄνθρωπος καταδύομενος καὶ ἀναδύομενος τρίς εἰς τὸ ὕδωρ, τὸ ἡγιασμένον δι' ἰδιαιτέρας ἱεροτελεστίας, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καθαρῶζεται καὶ ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ ἀπὸ τῶν προαιρετικῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἀναγεννᾶται (2).

Καὶ ἡ μὲν κατάδυσις δηλοῖ τὴν ταφήν τοῦ Σωτῆρος, ἡ δὲ ἀνάδυσις τὴν ἀνάστασιν. Ὡστε ὁ βαπτιζόμενος ὀφείλει νὰ θάψῃ τὸν παλαιὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον, ἵνα ἀναστῇ μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ περιβληθῇ τὸν νέον ἐνάρετον (3).

Τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος συνέστησεν ὁ Σωτὴρ διὰ τῆς ἐξῆς πρὸς τοὺς μαθητάς ἐντολῆς: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν» (Ματθ. κη' 19). Τὸ βάπτισμα τε-

(1) Οἱ διαμαρτυρόμενοι παραδέχονται δύο μόνον μυστήρια, τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν.

(2) Οἱ Παπικοί καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι τελοῦσι τὸ βάπτισμα δι' ἐπιχύσεως, ἢ ῥαντισμοῦ, ὅπερ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἐπιτρέπει κατ' ἐξαιρέσιν εἰς μόνους τοὺς ἀσθενεῖς. Ἀλλὰ οὔτε ὁ Σωτὴρ τοιοῦτοτρόπως ἐβαπτίσθη (Ματθ. γ' 16. Μάρκ. α' 9), οὔτε οἱ Ἀπόστολοι (Πράξ. η' 39) καὶ ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία τοιοῦτοτρόπως ἐβάπτιζον, οὔτε ἡ λέξις βαπτίζω σημαίνει ἐπιχέω ἢ ῥαντίζω, ἀλλὰ βυθίζω εἰς τὸ ὕδωρ.

(3) Ῥωμ. τ' 4.

λείται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ὑπὸ διακόνου καὶ λαϊκοῦ καὶ γυναικός. Ὅταν δὲ ὑπάρχη ἀμφιβολία περὶ τῆς βαπτίσεώς τινος, βαπτίζεται οὗτος κατὰ τὸν ἐξῆς τύπον: «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ οὐκ ἐβαπτίσθη».

Ἐπειδὴ ἄνευ βαπτίσματος δὲν ὑπάρχει σωτηρία (1), ἔπεται ὅτι τοῦτο εἶνε ἀναγκαῖον εἰς πάντας, ἐνηλίκους καὶ ἀνηλίκους. Καὶ οἱ μὲν ἐνήλικοι ὀφείλουσι πρὸ τοῦ βαπτίσματος νὰ κατηχῶνται, ἵνα μετανοήσωσι καὶ πιστεύσωσιν εἰς τὸν Χριστόν (2)· οἱ δὲ ἀνήλικοι βαπτίζονται μὲν ἄνευ κατηχήσεως συμφώνως πρὸς τὴν παραγγελίαν τοῦ Σωτήρος: «Ἄφετε τὰ παιδιά καὶ μὴ κολύετε αὐτὰ ἕλθειν πρὸς με τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». (Ματθ. ιθ' 14), ἀλλ' ἐγγυῶνται οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἀνάδοχοι, ὅτι θὰ κατηχήσωσιν αὐτούς, ὅταν γίνωσιν ἐνήλικοι (3).

§ 50. Τὸ χρίσμα.

Τὸ χρίσμα εἶνε μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ βαπτισθεὶς χριόμενος εὐθὺς μετὰ τὸ βάπτισμα διὰ τοῦ ἁγίου μύρου εἰς διάφορα μέρη τοῦ σώματος, ἀγιάζεται.

Τὸ ἅγιον μύρον κατασκευάζεται τῇ Μεγάλῃ Τετάρτῃ ἐκ τεσσαράκοντα περίπου εὐωδῶν ὕλων (ἐλαίου, οἴνου, βαλσάμου κλπ.), αἱ ὁποῖαι σημαίνουσι τὸ πλῆθος τῶν καρπῶν ἢ χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀγιάζεται δὲ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Μεγάλῃς Πέμπτης. (4)

(1) «Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. (Ἰωάν. γ' 5).

(2) «Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται» (Μάρκ. ις' 16).

(3) Ὁ ἀνάδοχος πρέπει νὰ εἶναι ὀρθόδοξος, διότι μόνον οὗτος δύναται νὰ κατηχήσῃ ὀρθόδοξως τὸν βαπτισθέντα.

(4) Πᾶσα ἀυτοκέφαλος Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δικαιούται νὰ κατασκευάζῃ ἅγιον μύρον. Ἡ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος Ἐκκλησία, ἂν καὶ εἶναι ἀυτοκέφαλος, λαμβάνει αὐτὸ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ πρὸς τὴν μητέρα Ἐκκλησίαν.

Τὰ μέλη τοῦ σώματος, τὰ ὅποια χρίονται σταυροειδῶς, εἶναι τὰ ἔξῃς· τὸ μέτωπον, οἱ ὀφθαλμοί, οἱ μυκτῆρες, τὰ χεῖλη, τὰ ὄτια αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες. Καὶ τὸ μὲν μέτωπον χρίεται, ἵνα ἁγιασθῇ ἡ ἔδρα τῆς διανοίας· τὰ δὲ αἰσθητήρια, ἵνα ἁγιασθῶσιν αἱ αἰσθήσεις· τὸ δὲ στήθος, ἵνα ἁγιασθῇ ἡ ἔδρα τῶν ἐπιθυμιῶν, δηλαδὴ ἡ καρδιά· αἱ δὲ χεῖρες καὶ οἱ πόδες, ἵνα ἁγιασθῶσι τὰ ἔργα καὶ διαβήματα τοῦ βαπτισθέντος. Εἰς ἐκάστην δὲ χρίσιν ἐπιλέγει ὁ ἱερεὺς, «Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου». Τὸ χρίσμα τελεῖται ὑπὸ ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου (1).

§ 34. Ἡ εὐχαριστία.

Ἡ εὐχαριστία εἶναι τὸ μυστήριον, ἐν τῷ ᾧ ὁποῖοις ὁ μεταλαμβάνων τοῦ μετουσιωμένου εἰς σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἄρτου καὶ τοῦ μετουσιωμένου εἰς αἷμα τοῦ Χριστοῦ οἴνου κοινωνεῖ αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ αὐτοῦ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον (2). Καλεῖται δὲ εὐχαριστία, διότι ὁ Σωτὴρ πρὸ τῆς διανομῆς τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ ηὐχαρίστησε τὸν Πατέρα.

Τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας συνέστησεν ὁ Σωτὴρ κατὰ τὴν νύκτα, κατὰ τὴν ὁποίαν παρεδίδοτο, ὅτε «ἔλαβεν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας διένειμε τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπε, Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἔστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον· τοῦτο ποιεῖτε

(1) Ἡ Παπικὴ κοινωνία τελεῖ τὸ χρίσμα οὐχὶ εὐθὺς μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ συνήθως εἰς μὲν τὰ ἄρρενα κατὰ τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας, εἰς δὲ τὰ θήλεια κατὰ τὸ δωδέκατον καὶ δὴ ἐπὶ μόνου τοῦ μετώπου καὶ διὰ μόνου τοῦ ἐπισκόπου. Τὸ αὐτὸ δὲ πράττει καὶ ἡ τῶν διαμαρτύρομένων κοινωνία, ἡ ὅποια θεωρεῖ τὸ μυστήριον τοῦτο ἀπλήν τελετήν.

(2) «Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς» (Ἰωάν. 6' 53).

εις τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνήσαι λέγων, Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» (Ματθ. κς' 26-28. Μάρκ. ιδ' 22-25. Λουκ. κβ' 19, 20. Ἰωάν. ς' 48-58.). Ἀναπαριστᾷ δὲ τὸ μυστήριον τοῦτο τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἱλαστήριον θυσίαν τοῦ Σωτῆρος (1).

Συστατικὰ τῆς εὐχαριστίας εἶναι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος. Καὶ ὁ μὲν ἄρτος πρέπει νὰ εἶναι σίτινος, καθαρὸς καὶ ἐνζυμος, διότι δι' ἐνζύμου ἄρτου ἐτέλεσε τὸ μυστήριον τοῦτο ὁ Σωτὴρ πρὸ τοῦ ἰουδαϊκοῦ πάσχα, (2) καὶ οἱ Ἀπόστολοι δὲ καὶ ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία τοιοῦτον ἄρτον πάντοτε μετεχειρίζοντο· ὁ δὲ οἶνος πρέπει νὰ εἶναι ἐκ σταφυλῶν καὶ νὰ ἀναμιγνύηται μεθ' ὕδατος, ἵνα ἐξεικονίζῃ τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Σωτῆρος μετὰ τὴν νύξιν τοῦ στρατιώτου ἐξεληθὸν αἷμα καὶ ὕδωρ (3). Τὰ συστατικὰ δὲ ταῦτα μετουσιοῦνται, δηλ. μεταβάλλονται εἰς ἀληθῆς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος, (4) καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἱερεὺς ἐπικαλεῖται παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα λέγων· «Κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου τὸ "Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ».

Ἡ εὐχαριστία τελεῖται ὑπὸ ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου.

(1) «Ὅσαυτίς γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ» (Α' Κορ. ια' 26).

(2) Ἰωάν. ιγ' 1. ιη' 28 ιθ' 14,31.

(3) Ἰωάν. ιθ' 34. Ἡ Παπικὴ κοινωνία μετεχειρίζεται ἄζυμον ἄρτον· στερεῖ δὲ τοὺς λαϊκοὺς τοῦ ποτηρίου τῆς εὐχαριστίας ἐναντίον τῆς ῥητῆς ἐντολῆς τοῦ Σωτῆρος· «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες».

(4) Ματθ. κς' 26. Μάρκ. ιδ' 22, 23. Λουκ. κβ' 19, 20 Ἰωάν. ς' 51, 53, 55.

Ἐπειδὴ διὰ τῆς εὐχαριστίας ἀγιαζόμεθα (Ἰωάν. 7' 57) καὶ συνδεόμεθα στενότερα μετὰ τοῦ Σωτῆρος (Ἰωάν. 7' 56) καὶ λαμβάνομεν τὴν ἐγγύησιν τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἀναστάσεως εἰς ζωὴν αἰώνιον μετὰ τοῦ Σωτῆρος (Ἰωάν. 7' 54), ἔπεται, ὅτι ὀφείλομεν νὰ μεταλαμβάνωμεν πάντες οἱ βαπτιζόμενοι καὶ κεραισμένοι. Ἴνα μεταλαμβάνωμεν ὅμως τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἀνάγκη πᾶσα νὰ προπαρασκευαζώμεθα (1) διὰ πραγματικῆς μετανοίας καὶ σταθερᾶς ἀποφάσεως περὶ μὴ ἐπαναλήψεως τῶν ἁμαρτιῶν, προσέτι δὲ διὰ προσευχῆς καὶ νηστείας, δι' εὐκρινούς συνδιαλλαγῆς μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν καὶ δι' ἐξομολογήσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν εἰς τὸν πνευματικὸν ἰατρόν, ἦτοι τὸν ἱερέα. Ὁ δὲ ἄνευ τῆς προπαρασκευῆς ταύτης τολμών νὰ μεταλαμβάνῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐπισύρει καθ' ἑαυτοῦ τὴν ὀργὴν καὶ καταδίκην τοῦ Θεοῦ. «Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου» (Α' Κορ. ια' 29).

§ 32. Ἡ ἐξομολόγησις.

Ἡ ἐξομολόγησις εἶναι μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Χριστιανός, μετανοῶν εὐκρινῶς καὶ ἐξομολογούμενος τὰς μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτίας αὐτοῦ εἰς τὸν πνευματικόν, λαμβάνει δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἄφεσιν αὐτῶν (2). Ἡ ἐξομολόγησις τότε μόνον ἐπιφέρει τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὅταν συνοδεύηται ὑπὸ εὐκρινούς μετανοίας καὶ σταθερᾶς ἀποφάσεως περὶ μὴ ἐπαναλήψεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ὅταν γίνηται προφορικῶς, σαφῶς καὶ λεπτομερῶς· διότι ὁ πνευματικὸς πρέπει νὰ ἐννοήσῃ

(1) Α' Κορ. ια' 28.

(2) Α' Ἰωάν. α' 9.

καλῶς τὸ ποιῶν τοῦ νοσήματος, ἵνα διατάξῃ τὰ κατάλληλα πρὸς θεραπείαν φάρμακα (1).

Τὰ φάρμακα δὲ ταῦτα, τὰ ὅποια καλοῦνται κανόνες ἢ ἐπιτίμια καὶ εἶναι κυρίως ἡ προσευχή, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ συχνὴ φρόνησις εἰς τὰς ἱσθὰς ἀκολουθίας καὶ τὰ τοιαῦτα, δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς τιμωρίαι, ἀλλ' ὡς εὐσεβεῖς ἀσκήσεις τοῦ ἀμαρτήσαντος πρὸς ἐκρίζωσιν τῶν παθῶν αὐτοῦ.

Τὸ μυστήριον τῆς ἑξομολογήσεως συνέστησεν ὁ Σωτὴρ, ὅτε μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπεφάνη εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ μετέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὰς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων (2). Οἱ δὲ μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος μετέδωκαν τὴν ἐξουσίαν ταύτην εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν.

Ἡ ἑξομολόγησις τελεῖται ὑπὸ ἐπισκόπου ἢ ὑπ' ἐκείνου τοῦ πρεσβυτέρου, ὃ ὅποιος ἔχει τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ ὀνομάζεται πνευματικός.

Ἐπειδὴ διὰ τῆς ἑξομολογήσεως ἐπιτυγχάνομεν τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν, ὀφείλομεν πάντες νὰ ἑξομολογώμεθα οὐ μόνον ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς μεταλήψεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε, ὁσάκις ἀμαρτάνομεν. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι πρέπει νὰ προσέχωμεν πολὺ ἵνα μὴ ὑποπέσωμεν πάλιν εἰς ἀμάρτημα. Ἄλλὰ καὶ ἂν ὑποπέσωμεν εἰς αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ ἀπελπίζωμεν, διότι ὁ Κύριος «οὐκ ἤλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν» (Ματθ. θ' 13).

(1) Κατὰ ταῦτα ὀφείλομεν νὰ ἀποκαλύπτωμεν εἰς τὸν πνευματικὸν τὸ εἶδος τῆς ἀμαρτίας, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια συνέπραξαν εἰς αὐτὴν οὐδὲ τὸν τρόπον καὶ τὸν τόπον· διότι ταῦτα εἶναι ἄλλως περιττά.

(2) «Ὅσα ἐὰν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ» (Ματθ. ιη' 18).

§ Το Εὐχέλαιον.

Τὸ εὐχέλαιον εἶναι μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἀσθενῶν χριστιανός, χριόμενος δι' ἡγιασμένου ἐλαίου εἰς διάφορα μέλη τοῦ σώματος, θεραπεύεται μὲν σωματικῶς, ὁσάκις κρίνη τοῦτο ἀναγκαῖον ὁ παντογνώστης Θεός, λαμβάνει δὲ πάντοτε τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ, ὅταν ἀληθῶς πιστεῦῃ καὶ εἰλικρινῶς μετανοῇ (1).

Τὸ μυστήριον τοῦ εὐχελαίου συνέστησεν ὁ Σωτὴρ, τοῦ ὁποίου οἱ μαθηταὶ κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ «ἤλειπον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευσαν» (Μάρκ. ٩' 13)· οἱ μαθηταὶ δὲ τοῦ Σωτῆρος μετέδωκαν τὴν ἐξουσίαν ταύτην εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν, ὅπως βητικῶς μαρτυρεῖ ὁ Ἰάκωβος λέγων· «Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; Πρόσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ ἡ εὐχή τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος· κὰν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκῶς, ἀφεθήσεται αὐτῷ». (Ἰακώβου ε' 14, 15).

Σταυροειδῶς χρίονται τὰ ἐξῆς μέλη τοῦ σώματος· τὸ μέτωπον, ὁ πῶγων, αἱ παρειαὶ καὶ αἱ χεῖρες.

Τὸ εὐχέλαιον τελεῖται ὑπὸ ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν πρεσβυτέρων ὀρίζεται εἰς ἑπτὰ· ἐν ἀνάγκῃ ὁμοῦς τελεῖται τὸ μυστήριον καὶ ὑπὸ ἑνός.

§ 34 Ὁ Γάμος.

Ὁ Γάμος εἶνε μυστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ ἱερέως ἀγιαζεται ἡ νόμιμος καὶ ἐξ ἀγάπης ἔνωσις ἀνδρὸς καὶ

(1) Ἡ Παπικὴ κοινωνία παρέχει τὸ εὐχέλαιον εἰς τοὺς πνέοντας τὰ λοιπὰ ὡς ἔσχατον ἐφόδιον πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

γυναικὸς πρὸς ἀμοιβαίαν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν βοήθειαν καὶ πρὸς τεκνογονίαν.

Οἱ ἐρχόμενοι εἰς γάμου κοινωνίαν ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι τὴν νόμιμον ἡλικίαν, νὰ μὴ συνδέωνται διὰ στενῆς συγγενείας σωματικῆς ἢ πνευματικῆς (1), νὰ ἔχωσιν ἀμοιβαίαν ἀγάπην καὶ νὰ εὐλογηθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Ὁ γάμος δέ, ὁ ὁποῖος ἐτελέσθη τοιοῦτοτρόπως, διαλύεται μόνον εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιστάτη εἶνε ἡ παράβασις τῆς συζυγικῆς πίστεως (2).

Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου καθιέρωσε μὲν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἅμα τῇ δημιουργίᾳ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου. «Οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν» (3), καθιέρωσε δὲ ὁ Σωτὴρ παραστάς εἰς τὸν ἐν Κανᾶ γάμον. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ Παῦλος καλεῖ τὸν γάμον μέγα μυστήριον εἰκονίζον τὴν ἔνωσιν τοῦ νομφίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς νύμφης Ἐκκλησίας. (4).

Ὁ γάμος τελεῖται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ πρεσβυτέρου. Ἡ ἡμετέρα δὲ Ἐκκλησία ἐπιτρέπει καὶ δεῦτερον καὶ τρίτον γάμον μόνον μετὰ διαζύγιον ἢ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἑτέρου τῶν συζύγων. (5)

(1) Πνευματικὴ λέγεται ἡ συγγένεια ἢ προερχομένη ἐκ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος.

(2) Ἡ Παπικὴ κοινωνία δὲν διαλύει τὸν γάμον.

(3) Γεν. β' 18. Ἡ γυνὴ ἐδημιουργήθη ἐκ μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ ἀνδρός. Τοιοῦτοτρόπως δὲ διέταξεν ὁ Θεὸς ἔνθεν μὲν τὴν προτεραιότητα καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνδρός, ἔνθεν δὲ τὴν ἐξάρτησιν τῆς γυναικὸς ἀπὸ τοῦ ἀνδρός καὶ τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς εἰς αὐτόν.

(4) «Τὸ μυστήριον ἰδὲ τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» (Ἐφεσ. ε' 32).

(5) Ἡ Παπικὴ καὶ ἡ τῶν Διαμαρτυρομένων κοινωνία ἐπιτρέπουσι καὶ τέταρτον γάμον.

§ 35. Ἡ ἱερωσύνη.

Ἡ ἱερωσύνη εἶναι μυστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ κανονικῶς ἐκλεγόμενος Χριστιανὸς διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου λαμβάνει τὴν θείαν χάριν, ἵνα διδάσκη τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τελῇ τὰ μυστήρια καὶ τὰς ἱεροτελεστίας καὶ διοικῇ πνευματικῶς τὴν Ἐκκλησίαν.

Τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης συνέστησεν ὁ Σωτὴρ, ὅτε μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπεφάνη εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ καθιγάσεν αὐτοὺς εἰς τὴν διακονίαν τῆς ἱερωσύνης (1). Οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ μετέδωκαν τὴν χάριν τῆς ἱερωσύνης διὰ τῆς χειροθεσίας εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν (2), καὶ οὗτοι εἰς τοὺς ἐπομένους καὶ τοιοῦτοτρόπως διὰ συνεχοῦς σειρᾶς διαδόχων ἤλθεν αὕτη μέχρις ἡμῶν.

Οἱ βαθμοὶ τῆς ἱερωσύνης εἶνε τρεῖς. Ἐκ τούτων πρῶτος μὲν καὶ ἀνώτατος εἶναι ὁ τοῦ ἐπισκόπου, δεύτερος δὲ ὁ τοῦ πρεσβυτέρου, τρίτος δὲ κατώτατος ὁ τοῦ διακόνου (3). Καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος διδάσκει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τελεῖ πάντα τὰ μυστήρια καὶ πάσας τὰς ἱεροτελεστίας καὶ διοικεῖ τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ δὲ πρεσβύτερος διδάσκει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τελεῖ πάντα τὰ μυστήρια καὶ πάσας τὰς ἱεροτελεστίας πλὴν τῆς ἐξομολογήσεως (τὴν ὁποίαν τελεῖ μόνον τῇ ἀδείᾳ τοῦ ἐπισκόπου), τῆς ἱερωσύνης, τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ μύρου, τοῦ ἐγκαινισμοῦ ναῶν καὶ ἄλλων προσέτι δὲ κυβερνᾷ τὸ ἐμπειπιστευμένον εἰς αὐτὸν ποίμνιον ὑπακούων εἰς τὸν ἐπίσκοπον· ὁ δὲ διάκονος διδάσκει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ βοηθεῖ μόνον τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸν πρεσβύτερον εἰς τὴν τέλει

(1) Ἰωάν. γ' 21, 22.

(2) Πράξ. ιδ' 23.

(3) Οἱ τίτλοι ἀρχιεπίσκοπος, μητροπολίτης, πατριάρχης, πρωτοπρεσβύτερος, οἰκονόμος, ἀρχιμανδρίτης, ἀρχιδιάκονος κτλ. εἶναι γνωρίσματα τιμητικῆς καὶ διοικητικῆς ἱεραρχίας.

τῶν μυστηρίων καὶ ἱεροτελεστιῶν, δὲν δικαιούται δὲ νὰ ἐκτελεῖ αὐτάς (1), μηδὲ νὰ κυβερνᾷ τοὺς πιστούς. Καὶ ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ διάκονος ὑπόκεινται καθ' ἑαυτὸν εἰς τὴν ἐπιβλέψιν καὶ τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ ἐπισκόπου (2).

Οἱ ἱερεῖς ὀφείλουσι νὰ εἶναι ἀνεπίληπτοι τὸ ἦθος καὶ διδακτικοί, πεπαιδευμένοι δηλ. ὥστε νὰ δύνανται νὰ διδάσκωσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ (3). Χειροτονοῦνται δὲ ὁ μὲν διάκονος καὶ πρεσβύτερος ὑπὸ ἐνὸς ἐπισκόπου, ὁ δὲ ἐπίσκοπος ὑπὸ δύο τοῦλάχιστον. Καὶ ὁ μὲν διάκονος καὶ πρεσβύτερος εἶναι ἄγαμοι ἢ ἔγγαμοι (νυμφευθέντες ὅμως πρὸ τῆς χειροτονίας), ὁ δὲ ἐπίσκοπος εἶναι ἄγαμος (3).

(1) Μόνον τὸ βάπτισμα δύναται νὰ τελεσθῇ ἐν ἀνάγκῃ ὁ διάκονος (ἰδὲ § 29).

(2) Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἔχουσι δύο μόνον τάξεις κληρικῶν, τὴν τῶν πρεσβυτέρων καὶ τὴν τῶν διακόνων. Μόνοι δὲ ἐκ τῶν Διαμαρτυρομένων οἱ Ἐπισκοπιανοὶ ἔχουσι τρεῖς, τὴν τῶν ἐπισκόπων, τὴν τῶν πρεσβυτέρων καὶ τὴν τῶν διακόνων.

(3) Α' Τιμοθ. δ' 12 γ' 2.

(4) Ἡ Παπικὴ κοινονία ἀπαγορεύει εἰς πάντας τοὺς κληρικούς τὸν γάμον, ἢ δὲ τῶν Διαμαρτυρομένων ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς καὶ δεῦτερον καὶ τρίτον, εἴτε πρὸ τῆς κατατάξεως αὐτῶν εἰς τὴν τάξιν τῶν κληρικῶν εἴτε μετ' αὐτήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ

Ἄρθρον ια' καὶ ιβ' τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

ια'. «Προσοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν».

ιβ'. «Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος».

§ 36. Ἡ μερικὴ κρίσις τοῦ Θεοῦ.

Αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον δικάζονται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ (1). Καὶ αἱ μὲν ψυχαὶ τῶν ἐναρέτων μετὰγονται εἰς τὸν οὐρανόν (2), ἐπου ἀμέτοχοι πάσης θλίψεως καὶ κακοπαθείας (Ἄποκ. κα' 4), ἔχουσιν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Ἁγίων καὶ τῶν Ἀγγέλων (Λουκ. ις' 13—21), ἀνυμνοῦσι καὶ ὑπηρετοῦσι τὸν Χριστὸν (Ἄποκ. ζ' 9—17) καὶ καθορῶσι τὸν Θεὸν (Α' Κορ. ιγ' 12)· αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀπάγονται εἰς τὸν Ἄδην(3),

(1) Ἐβρ. θ' 27.

(2) Ὁ τόπος οὗτος καλεῖται ὑπὸ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ παραδείσος, κόλπος τοῦ Ἀβραάμ, βασιλεία τῶν οὐρανῶν, βασιλεία τοῦ Θεοῦ, οἰκία τοῦ Πατρὸς, ἐπουράνιος Ἱερουσαλήμ.

(3) Ὁ τόπος οὗτος καλεῖται ὑπὸ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ πῦρ αἰώνιον, γέεννα τοῦ πυρός, σκότος ἐξώτερον.

θπου ὑπάρχει ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός (1). Ἄλλ' οὔτε αἱ ψυχαι τῶν ἐναρέτων λαμβάνουσι πλήρη τὴν ἀμοιβήν, οὔτε αἱ τῶν ἁμαρτωλῶν πλήρη τὴν τιμωρίαν, οὐδὲ ἡ ἀμοιβὴ καὶ ἡ τιμωρία εἶνε ἢ αὐτὴ διὰ πάντας, ἀλλὰ διάφορος καὶ ἀνάλογος πρὸς τὰς πράξεις ἐκάστου (2). Ἡ πλήρης δὲ μακαριότης τῶν δικαίων καὶ αἱ τέλειαι ποιναι τῶν ἁμαρτωλῶν θὰ ἐπέλθωσι κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος.

§ 37. Ἡ καθολικὴ κρίσις τοῦ Θεοῦ.

Ἐν ἡμέρᾳ, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς γινώσκει, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός, τὰ μὲν σώματα τῶν ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων ἀνθρώπων θὰ ἀναστῶσι καὶ θὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν ψυχῶν, μετὰ τῶν ὁποίων συνέζησαν ἐπὶ τῆς γῆς (3), οἱ δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔτι ζῶντες θὰ ἀλλαγῶσι, τοῦτέστι τὰ σώματα αὐτῶν θὰ λάβωσι νέαν μορφήν ὁμοίαν πρὸς τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν θὰ λάβωσι τὰ σώματα τῶν ἀναστάντων (4). Ἡ ἀνάστασις δὲ τῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ εἶναι ἄφθαρτα καὶ ἀθάνατα (5), εἶναι ἀναγκαῖα, ὅπως καὶ ἡ ἔνωσις αὐτῶν μετὰ τῶν ψυχῶν, διότι ἐν στενωτάτῳ συνδέσμῳ καὶ συνεργασίᾳ μετ' αὐτῶν διέπραξαν αἱ ψυχαὶ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν· δίκαιον δὲ εἶναι, ἵνα καὶ τὰ σώ-

(1) Λουκ. ις' 13—31. Ματθ. v' 12.

(2) Β' Κορ. θ' 6. Ῥωμ. β' 6.

(3) «Ἔρχεται ὥρα, ἐν ἣ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ (δηλ. τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ) καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως» (Ἰωάν. ε' 28, 29).

(4) Α' Κορ. ε' 51.

(5) Α' Κορ. ιε' 53.

ματά συναπολαύσῃσι μετὰ τῶν ψυχῶν τῶν ἀμοιβῶν ἢ τῶν ποινῶν (1).

Ἄμα τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν καὶ τῇ ἀλλαγῇ τῶν ἔτι ζώντων θὰ ἐπέλθῃ ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία δὲν θὰ εἶναι καταστροφή τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ μετασχηματισμὸς τῆς μορφῆς εἰς καλυτέραν καὶ τελειότεραν (2).

Ἄμα τῇ συντελείᾳ τοῦ κόσμου θὰ ἐπέλθῃ ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Σωτῆρος, ἡ ὁποία δὲν θὰ εἶναι ταπεινὴ καὶ εὐσπλαγγχος, ὅπως ἡ πρώτη (ἡ τῆς σταυρώσεως), ἀλλ' ἔνδοξος καὶ φοβερά. Ὁ Σωτὴρ θὰ παρουσιασθῇ, ἵνα δικάσῃ ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους ἀπάντων τῶν χρόνων. Θὰ ἀνταποδώσῃ δὲ εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ θὰ χωρίσῃ τοὺς δικαίους, ἦτοι ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐτήρησαν τὴν πίστιν καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Σωτῆρος, ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν, ἦτοι ἀπὸ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι κατεφρόνησαν τὴν πίστιν καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Σωτῆρος καὶ ἀπῆλθον ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἀμετανόητοι. Καὶ εἰς μὲν τοὺς δικαίους, τοὺς ὁποίους θὰ στήσῃ ἐκ δεξιῶν, θὰ εἴπῃ· «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου» (Ματθ. κε' 34). εἰς δὲ τοὺς ἀμαρτωλοὺς, τοὺς ὁποίους θὰ στήσῃ ἐξ ἀριστερῶν θὰ εἴπῃ· «Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ Διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ» (Ματθ. κε' 41).

Αἱ ἀμοιβαὶ τῶν δικαίων καὶ αἱ ποιναὶ τῶν ἀμαρτωλῶν θὰ εἶναι αἰώνιοι (3). Καὶ οἱ μὲν δίκαιοι θὰ ἀπολαύσῃσι ὑψίστης χάριτος καὶ εὐφροσύνης καὶ ἀρρήτου εὐδαιμονίας, προερχομένης ἐκ τῆς γαλήνης τῆς συνειδήσεως, θὰ ἔχωσιν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Ἁγίων καὶ τῶν Ἀγγέλων καὶ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ ἐν γένει θὰ κατέχωσι τοιαῦτα χαρίσματα, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς

(1) Β' Κορ. ε' 10.

(2) Β' Πέτρ. γ' 10, 13.

(3) Ματθ. κε' 46.

οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη» (Α' Κορ. β' 9). Οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ θὰ στερῶνται πάσης χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, θὰ ἔχωσι φρικώδη ἔλεγχον τῆς συνειδήσεως, θὰ ἔχωσιν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν ὁμοιοπαθῶν καὶ θὰ ὑφίστανται ἀπεριγράπτους βασάνους. (Μαρκ. θ' 44). Πρέπει δὲ νὰ γινώσκωμεν, ὅτι οὔτε αἱ ἀμοιβαὶ τῶν δικαίων, οὔτε αἱ ποιναὶ τῶν ἁμαρτωλῶν θὰ εἶναι αἱ αὐταὶ διὰ πάντας, ἀλλὰ διάφοροι κατὰ τὸν βαθμὸν τῶν πράξεων ἐκάστου (Β' Κορ. θ' 6. Ῥωμ. β' 6).

ΜΕΡΟΣ Β΄.

ΗΘΙΚΟΝ

Αἱ ἠθικαὶ ἀλήθειαι τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς θρησκείας περιέχονται συντόμως ἐν τῷ Δεκαλόγῳ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ἐκ δέκα ἐντολῶν (ἔθεν καὶ Δεκάλογος) καὶ εἶναι ὁ ἐξῆς (Ἐξῆδ. κ' 2—17).

Ἐντολή α'). Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου· οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροὶ πλὴν ἐμοῦ.

Ἐντολή β'). Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.

Ἐντολή γ'). Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.

Ἐντολή δ'). Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἔργῳ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

Ἐντολή ε'). Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοὶ γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐντολή ς'). Οὐ φονεύσεις.

Ἐντολή ζ'). Οὐ μοιχεύσεις.

Ἐντολή η'). Οὐ κλέψεις.

Ἐντολή θ'). Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

Ἐντολή γ'). Οὐκ ἐπιθυμήσεις ὅσα τῶ πλησίον σου ἔστιν.

Τοῦ Δεκαλόγου αἱ μὲν τέσσαρες πρώται ἐντολαὶ πραγματεύονται περὶ τῶν καθηκόντων ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, αἱ δὲ ἕξ τελευταῖαι περὶ τῶν καθηκόντων πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὸν πλησίον.

Ὁ Δεκάλογος ἐδόθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωϋσέως ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ. Τοῦτον δὲ δὲν κατήργησεν, ἀλλὰ συνεπλήρωσε καὶ ἐτελειοποίησεν ὁ Σωτὴρ (Ματθ. ε' 17).

§ 38. Ἡ πρώτη ἐντολή.

«Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ».

Διὰ τῆς πρώτης ἐντολῆς διδασκόμεθα νὰ ὁμολογῶμεν ἓνα μόνον Θεόν, ἐκτὸς τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει ἄλλος. Ἡ ἐντολή αὕτη εἶναι ἡ βάσις πασῶν τῶν λοιπῶν (1), διότι ἔταν πιστεύσωμεν εὐλικρινῶς εἰς τὸν Θεόν, ἔταν ἀγαπῶμεν αὐτὸν ἐξ ὅλης ἡμῶν τῆς καρδίας, τῆς ψυχῆς καὶ τῆς διανοίας καὶ ἔταν ἐλπίζωμεν σταθερῶς εἰς αὐτόν, ἐκτελοῦμεν πάσας τὰς ἐντολάς αὐτοῦ.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουν·

α') οἱ ἄθεοι, τοῦτέστιν οἱ ἄφρονες ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ ἢ καλοῦσι Θεὸν τὴν κτίσιν.

β') οἱ πολυθεῖστοι, ἦτοι οἱ λατρεύοντες πολλοὺς θεοὺς.

γ') οἱ μάγοι, δηλ. οἱ δυσχυριζόμενοι, ὅτι διὰ τῶν σχέσεων, τὰς ὁποίας δῆθεν ἔχουσι μετὰ τῶν πνευμάτων, θεραπεύουσι τοὺς ἀσθενεῖς, παρέχουσι εὐδαιμονίαν εἰς τοὺς κακοδαιμονοῦντας καὶ προβλέποντες τὸ μέλλον διὰ τῶν χειρῶν, τῶν παιγνιοχάρτων καὶ

(1) «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή» (Ματθ. κβ' 37, 38).

διαφόρων άλλων μέσων προσέτι δὲ καὶ οἱ προστρέχοντες καὶ ἐλπίζοντες εἰς αὐτούς.

δ') οἱ δεισιδαίμονες, τούτέστιν οἱ ἐξαρτῶντες τὴν εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν αὐτῶν ἐκ τυχαίων πραγμάτων, οἱ διακρίνοντες τὰς ἡμέρας εἰς ἀποφράδας καὶ μὴ ἀποφράδας καὶ οἱ παραδεχόμενοι φαντάσματα προσέτι δὲ καὶ οἱ ἐλπίζοντες εἰς τὴν φρόνησιν, τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἢ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην βοήθειαν, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν θεϊαν πρόνοιαν.

ε') οἱ αἰρετικοί. ἦται οἱ παραχαράσσοντες τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην διότι ἡμεῖς δὲν ἐπικαλούμεθα τοὺς ἁγίους ὡς σωτήρας (ταιοῦτος εἶναι μόνος ὁ Ἰησοῦς Χριστός), ἀλλ' ὡς δούλους τοῦ Θεοῦ ἀξιωθέντας τῆς θείας μακαριότητος. Παρακαλοῦμεν δὲ αὐτοὺς εὐλαβῶς νὰ ἐνώσωσι τὰς προσευχὰς αὐτῶν μετὰ τῶν ἡμετέρων καὶ νὰ μεσιτεύωσι ὑπὲρ ἡμῶν πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ Κυρίου (1). Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἅγιοι, ὅτε ἦσαν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ προσηυχῆθησαν ὑπὲρ ἄλλων καὶ παρεκάλεσαν ἄλλους νὰ προσευχηθῶσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν (Φιλ. α' 4. Κολοσ. α' 3. Ῥωμ. ιε' 30. Β' Κορ. α' 11. Ἐφεσ. γ' 18. Κολοσ. δ' 3).

§ 39. Ἡ δευτέρα ἐντολή.

«Ὅν ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς».

Διὰ τῆς δευτέρας ἐντολῆς, ἡ ὁποία εἶναι συμπλήρωσις τῆς πρώτης, διδασκόμεθα νὰ μὴ θεοποιῶμεν οἰονδήποτε ὁμοίωμα εἴτε

(1) Ἰακώβ ε' 16.

οὐρανόυ, εἴτε ἐπιγείου, εἴτε ἐνὸδρου ὄντος, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ μὴ κατασκευάζωμεν ὀρισμένα ὁμοιώματα· διότι αὐτὸς ὁ Θεὸς παρήγγειλεν εἰς τὸν Μωϋσῆν νὰ κατασκευάσῃ ὁμοίωμα τῶν Χερουβείμ καὶ νὰ τοποθετήσῃ αὐτὸ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τῆς διαθήκης (Ἐξοδ. κε' 17 κ. ἐξ.).

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουσιν.

α') οἱ κτισματολάτραι, τοῦτέστιν οἱ λατρεύοντες τὰ κτίσματα, π. χ. τὰ ἄστρα, τὸ πῦρ, ζῆα, δένδρα, λίθους κλπ.

β') οἱ πλεονέκται, τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς εἶναι τὸ χρῆμα· οἱ κοιλιόδουλοι, τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς εἶναι ἡ κοιλία· καὶ οἱ φιλήδονοι, τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς εἶναι αἱ σαρκικαὶ ἀπολαύσεις.

γ') οἱ εἰκονολάτραι, δηλ. οἱ λατρεύοντες τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων προσέτι δὲ καὶ οἱ προτιμῶντες τὴν δεῖνα εἰκόνα τῆς δεῖνος. Ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην· διότι ἡμεῖς δὲν προσκυνοῦμεν τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων λατρευτικῶς (τοιαύτη προσκύνησις ἀρμόζει εἰς μόνον τὸν Θεόν), ἀλλὰ τιμητικῶς ἀσπαζόμενοι μόνον αὐτάς. Τὸν ἀσπασμὸν δὲ τοῦτον δὲν ἀναφέρομεν εἰς τὴν ὕλην, ἐκ τῆς ὁποίας εἶναι κατασκευασμένη ἡ εἰκὼν, ἀλλ' εἰς τὸ πρωτότυπον, τὸ ὅπολον αὕτη ἀναπαριστᾷ.

§ 40. Ἡ τρίτη ἐντολή.

«Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ».

Διὰ τῆς τρίτης ἐντολῆς διδασκόμεθα νὰ μὴ μεταχειριζώμεθα ἀνευλαβῶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουσιν.

α') οἱ βλάσφημοι, τοῦτέστι τὰ τέρατα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ὑβρίζουσι τὸν Θεόν, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Τίμιον Σταυρόν, τὴν Παναγίαν, τοὺς Ἁγίους, τὰ Μυστήρια, τὴν πίστιν καὶ πᾶν ἐν γένει συνδεόμενον μετὰ τῆς θρησκείας, ἢ γογγύζουσι κατὰ τῆς θείας προνοίας ἢ χλευάζουσι τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν.

β') οί ψεύδορκοι, ἤτοι οί ὀρκιζόμενοι ψευδῶς, καί οί ἐπίορκοι, ἤτοι οί μὴ τηροῦντες τὸν ὄρκον αὐτῶν.

γ') οί ψευδοπροφῆται, δηλ. οί δισχυριζόμενοι, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς τὰ μέλλοντα.

δ') οί ζητοῦντες τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ εἰς ληστείαν ἢ κλοπὴν τοῦ πλησίον ἢ εἰς ἐκδίκησιν κατ' αὐτοῦ.

Ὁρκος εἶναι ἡ πανηγυρική ἐπίκλησις τοῦ Θεοῦ ὡς μάρτυρος, ὅτι λέγομεν τὴν ἀλήθειαν ἢ ὅτι θὰ ἐκτελέσωμεν ὀρισμένας υποχρεώσεις, καί ὡς τιμωροῦ, ἐὰν ψευδῶμεθα ἢ δὲν ἐκτελέσωμεν τὰς υποχρεώσεις. Ὁ ὄρκος δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν τρίτην ἐντολήν. Ὁ Σωτὴρ, διατάσων ἡμᾶς «μὴ ὀμόσαι ὄλωσ» (Ματθ. ε' 34), ἀπαγορεύει τοὺς ματαίους καὶ ἄνευ ἀνάγκης ὄρκους, οὐχὶ δὲ τὸν ὄρκον ἀπολύτως· διότι αὐτὸς οὗτος ἐδέχθη τὸν ὄρκον, τὸν ὁποῖον ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν ὁ ἀρχιερεὺς Καϊάφας· «Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ, Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Σὺ εἶπας» (τὸ ὁποῖον σημαίνει· τὸ ἐξῆς· ὀρκίζομαι εἰς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ) (Ματθ. κς' 63, 64). Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ Παῦλος λέγει· «Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὄρκος» (Ἐβρ. 5' 16). Κατὰ ταῦτα ὀφείλομεν νὰ δεχώμεθα τὸν ὄρκον, ὁ ὁποῖος ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἢ Πολιτείας, ἐν πάσῃ δὲ ἄλλῃ περιπτώσει νὰ περιοριζώμεθα εἰς τὸ ἅπλοον καὶ ἢ οὐ, δηλ. εἰς τὴν ἁπλὴν βεβαίωσιν ἢ ἄρνησιν.

§ 41. Ἡ τετάρτη ἐντολή.

«Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιαῖν αὐτήν ἕξ ἡμέρας ἔργῳ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου».

Διὰ τῆς τετάρτης ἐντολῆς διδασκόμεθα νὰ ἀγιαζώμεν τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς ἑορτὰς τὰς καθωρισμένας ὑπὸ τῆς Ἐκκλη-

σίας. Οἱ Ἰουδαῖοι ἡγιάζον καὶ ἀγιάζουσι τὸ Σάββατον (1) εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναπαύσεως τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς αὐτῶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων. Ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἀγιάζομεν τὴν Κυριακὴν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ἡμῶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας.

Τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς ἑορτὰς τὰς καθωρισμένας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀγιάζομεν

α) μὴ ἐργαζόμενοι σωματικῶς, ἐκτὸς ἐὰν ἡ ἐργασία συντελῆ εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν τοῦ πλησίον ἢ ἡμῶν αὐτῶν· τοιαύτη εἶναι ἡ ἀπόκρουσις ἐχθροῦ, ἡ σβέσις πυρκαϊᾶς, ἡ σωτηρία κινδυνεύοντος, ἡ περιποίησις ἀσθενοῦς, ἡ παρασκευὴ φαγητοῦ κτλ.

β) μεταβαίνοντες εἰς τὸν ναόν, ἐκτὸς ἐὰν ὑπάρχῃ ἀπόλυτος ἀνάγκη πρὸς ἀπουσίαν, καὶ παρακολουθοῦντες τὴν ὅλην λειτουργίαν μετ' ἄκρας εὐλαβείας.

γ) διδάσκοντες τὰ τέκνα καὶ τοὺς ὑπηρέτας ἡμῶν τὰς ἀληθείας τῆς ἁγίας ἡμῶν θρησκείας.

δ) βοηθοῦντες τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην καὶ ἐπισκεπτόμενοι τοὺς ἀσθενεῖς.

Τὴν ἐντολὴν δὲ ταύτην παραβαίνουσιν·

α) οἱ ἐργαζόμενοι ἕνεκα πλεονεξίας·

β) οἱ μὴ μεταβαίνοντες εἰς τὸν ναόν ἢ μεταβαίνοντες μὲν, μὴ παρακολουθοῦντες δὲ τὴν ὅλην λειτουργίαν μετ' ἄκρας εὐλαβείας·

γ) οἱ μὴ διδάσκοντες τὰ τέκνα καὶ τοὺς ὑπηρέτας αὐτῶν τὰς ἀληθείας τῆς ἁγίας ἡμῶν θρησκείας·

δ) οἱ καταναλίσκοντες τὴν περιουσίαν αὐτῶν εἰς μέθην, χαρτοπαξίαν, πολυτέλειαν κ.τ.λ., οὐχὶ δὲ εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ πλησίον.

(1) Ἡ λέξις εἶναι ἑβραϊκὴ καὶ σημαίνει ἀνάπαυσιν.

§ 42. Ἡ πέμπτη ἐντολή.

«Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς».

Ἡ πέμπτη ἐντολή διδάσκει ἡμᾶς τὰ καθήκοντα πρὸς τοὺς γονεῖς.

Οἱ γονεῖς εἶναι δι' ἡμᾶς ἀντιπρόσωποι τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ τιμῶμεν αὐτούς, νὰ ἀγαπῶμεν ἐξ ὀλης τῆς καρδίας, νὰ εὐγνωμονῶμεν, διότι μετὰ τὸν Θεὸν εἰς αὐτοὺς ὀφείλομεν ὅ,τι καὶ ἂν εἴμεθα, νὰ ὑπακούωμεν εὐχαρίστως καὶ ταχέως εἰς ὅλα, ὅσα δὲν εἶναι ἐναντία εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ πράττωμεν σπουδαίαν πράξιν χωρὶς νὰ ζητῶμεν τὴν γνώμην, εὐχὴν καὶ εὐλογίαν αὐτῶν, νὰ ὑποφέρωμεν ἀγογγύστως τὰς ἐλλείψεις αὐτῶν νὰ ὑπερασπίζωμεν τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν αὐτῶν, νὰ τρέφωμεν αὐτούς καὶ νὰ περιθάλλωμεν, ὅταν εἶναι γέροντες ἢ ἀσθενεῖς. Παρόμοια δὲ καθήκοντα ἔχομεν καὶ πρὸς τοὺς θετοὺς ἡμῶν γονεῖς καὶ τοὺς κηδεμόνας καὶ ἰδίᾳ τοὺς διδασκάλους, οἱ ὅποιοι τόσον πολὺ κοπιᾶζουσιν ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἡμῶν μορφώσεως. Ἀλλὰ καὶ οἱ γονεῖς ἔχουσι καθήκοντα πρὸς τὰ τέκνα. Τὰ τέκνα εἶναι πολύτιμος θησαυρός, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτούς. Διὰ τοῦτο ὀφείλουσιν οὗτοι νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτὰ στέγην, ἐνδυμασίαν καὶ τροφήν, ἐφ' ὅσον δὲν δύνανται νὰ πορισθῶσιν αὐτὰ ἀφ' ἑαυτῶν, νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ὑγείας αὐτῶν καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως, νὰ διδάσκωσιν αὐτὰ τὰς ἀληθείας τῆς ἀγίας ἡμῶν θρησκείας, νὰ εἶναι αὐτοὶ πρὸ πάντων παράδειγμα εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς καὶ νὰ διορθῶσιν τὰς ἐλλείψεις αὐτῶν διὰ συμβουλῶν καὶ διὰ τιμωριῶν ἐν ἀνάγκῃ (1).

(1) «Ὅς φεῖδεται τῆς βακτηρίας μισεῖ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὁ δὲ ἀγαπῶν ἐπιμελῶς παιδεύει». (Παροιμ. ιγ' 24).

Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ πνευματικὴ ἡμῶν μήτηρ, διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ τηρῶμεν κατὰ γράμμα τὰς ἐντολάς αὐτῆς, νὰ ὑπερασπίζωμεν αὐτὴν καὶ διὰ λόγου καὶ δι' ἔργου, νὰ θυσιάζωμεν ὑπὲρ αὐτῆς καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν ἡμῶν καὶ νὰ σεβώμεθα καὶ ὑπακούωμεν εἰς τοὺς πνευματικούς ποιμένας, οἱ ἔποιοι τόσον πολὺ μοχθοῦσιν ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς ἡμῶν σωτηρίας (1).

Ἄλλὰ καὶ ἡ Πολιτεία εἶναι ἐξουσία τεταγμένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ (2). Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ τιμῶμεν καὶ ἀγαπῶμεν καὶ ὑπακούωμεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας καὶ ἄρχοντας (3), νὰ πληρῶνωμεν ἐκουσίως τοὺς φόρους καὶ νὰ θυσιάζωμεν τὸ πᾶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ ζωὴν καὶ περιουσίαν.

§ 43. Ἡ ἕκτη ἐντολή.

«Οὐ φονεύσεις».

Ἡ ἕκτη ἐντολή διδάσκει ἡμᾶς οὐ μόνον νὰ μὴ ἀφαιρῶμεν τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον, ἀλλ' οὐδὲ νὰ ὀργιζώμεθα κατ' αὐτοῦ ἄνευ λόγου (4).

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουνσιν.

α) οἱ φονεῖς καὶ οἱ δι' ἔργου ἢ λόγου συνεργοὶ τούτων·

(1) «Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέκχετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες» (Ἐβρ. ιγ' 17).

(2) Οὐκ ἔστιν ἐξουσία εἰμὴ ἀπὸ Θεοῦ» (Ρωμ. ιγ' 1).

(3) «Ὑποτάγητε τῷ βασιλεῖ ὡς ὑπερέχοντι, τοῖς ἡγεμόσιν ὡς πεμπομένοις εἰς ἐκδίκησιν μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν (Α' Πέτρ. β' 13, 14).

(4) «Ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ὅς δ' ἂν φονεύσῃ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκὴ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει» (Ματθ. ε' 21, 22).

β) οί παρέχοντες άσυλον ή αποκρύπτοντες τούς ληστής, τούς κλέπτας και έν γένει τούς κακοποιούς.

γ) οί υποθάλλοντες τās μεταξύ τών ανθρώπων ξριδας.

δ) οί επιβάλλοντες εις τούς ύπηρέτας εργασίας, δια τών όποιών υποσκάπτεται ή υγεία και ή ζωή αυτών.

ε) οί άσπλαγχοι, τουτέστιν οί μη βοηθοῦντες τούς έχοντας ανάγκην.

ς) οί αυτοκτονοῦντες, ήτοι οί εκ προθέσεως αφαιροῦντες τήν ζωήν αυτών. Ο αυτοκτονών διαπράττει φρικώδες έγκλημα και κατά του Θεού, ό όποιος μόνος είναι κύριος τής ζωής και του θανάτου, και κατά τών συγγενών, τής κοινωνίας και τής πατρίδος, ύπερ τής ευτυχίας τών όποιών όφείλει να εργαζήται, και καθ' έαυτού, διότι παραδίδει εις τον αιώνιον κριτήν τήν ψυχήν αυτου, επιβεβαρημένην υπό μεγίστης άμαρτίας, δηλ. του φόνου. Είναι δε ή αυτοκτονία δύο ειδών, άμεσος και έμμεσος. Καί άμεσος μόν αυτοκτονία ή βιαία και αιφνιδια καταστροφή τής ιδίας ζωής, έμμεσος δε ή συντόμευσις αυτης δια τής πολυφαγίας, τής πολυποσίας, τών άμέτρων διασκεδάσεων, τής υπερβολικής εργασίας, τής παραμελήσεως του σώματος, τής εκτελέσεως παρατόλμων στοιχημάτων και τής εξασκήσεως ριψοκινδύνων τεχνών (π. χ. σχοινοβασίας, άρσεως υπερόγκων βαρών). Είς τήν έντολήν δε ταύτην δέν αντίκειται:

α) ή θανατική ποινή· διότι ή Πολιτεία, ως αντιπρόσωπος του Θεού δια τήν διατήρησιν τής τάξεως, δικαιούται να τιμωρή δια θανάτου τούς ληστής, τούς πειρατάς, τούς εκ προμελέτης φονείς και έν γένει τούς κακούργους προς τό συμφέρον τής γενικής ευημερίας (1).

β) ό έν πολέμω φόνος· διότι ή Πολιτεία όφείλει και δια τών έπλων να υποστηρίξη τήν ιδίαν ύπαρξιν και τὰ δικαιώματα τών υπηκόων αυτης.

(1) «Ο εκχέων αίμα ανθρώπου άντι του αίματος αυτου εκχυθήσεται» (Γεν. 9' 6).

γ') ὁ ἐν ἀμύνη φόνος· διότι ἔχομεν καθήκον νὰ ὑπερασπί-
ζωμεν τὴν ζωὴν ἡμῶν καὶ τοῦ πλησίον κινδυνεύουσαν·

δ') ἡ αὐτοθυσία ἡμῶν, ὅταν ἀγωνιζώμεθα ὑπὲρ πίστεως καὶ
πατριδος ἢ ὅταν κινδυνεύῃ ἡ τιμὴ ἡμῶν ἢ ἡ ζωὴ καὶ ἡ τιμὴ
τοῦ πλησίον, προσέτι δὲ καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν ἱερέων καὶ ἰατρῶν
κατὰ τὰς μολυσματικὰς ἀσθενείας· διότι αἱ πράξεις αὗται δὲν
εἶναι αὐτοκτονία, ἀλλ' ἡρωϊσμός.

§ 44. Ἡ ἐβδόμη ἐντολή.

«Οὐ μοιχεύσεις».

Ἡ ἐβδόμη ἐντολὴ διδάσκει ἡμᾶς οὐ μόνον νὰ μὴ παραβαί-
νωμεν τὴν συζυγικὴν πίστιν, ἀλλ' οὐδὲ νὰ σκεπτώμεθα περὶ πα-
ραβάσεως ἢ προσβολῆς αὐτῆς, νὰ εἴμεθα δὲ σώφρονες, ἐγκρατεῖς
καὶ σεμνοὶ καὶ εἰς τὰς πράξεις καὶ εἰς τοὺς διαλογισμούς. Τὸ
σῶμα ἡμῶν εἶναι «ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν Ἁγίου Πνεύματος» (Α' Κορ. 5' 19). Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ τηρῶμεν αὐτὸ ἅγιον καὶ
νὰ μὴ μολύνωμεν δι' ἀνηθίκων πράξεων, αἱ ὁποῖαι καὶ τὴν
ὕψαιαν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν παρουσίαν ἡμῶν καταστρέφουσιν.
Τῶν ἀνηθίκων ἀνθρώπων καὶ ἐθνῶν τὸ τέλος εἶναι καταστροφή.

Ἵνα ἀγωνιζώμεθα ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν σωματικῶν ἁμαρτιῶν
ἔχομεν ἐπαρκῆ ὄπλα· τοιαῦτα δὲ εἶναι ἡ προσευχή, ἡ συχνὴ ἔξο-
μολόγησις καὶ μετάνησις, ἡ ἀποφυγὴ τῶν ἀσέμνων θεαμάτων,
τῶν ἀνηθίκων ἀναγνώσμάτων καὶ τῶν κακῶν συναναστροφῶν, ἡ
ἐργασία, τὸ μέτρον εἰς τὸ φαγητὸν καὶ τὸ ποτὸν καὶ τὰς δια-
σκεδάσεις.

§ 45. Ἡ ὄγδοη ἐντολή.

«Οὐ κλέψεις».

Ἡ ὄγδοη ἐντολὴ διδάσκει ἡμᾶς νὰ μὴ ἀφαιρῶμεν τὴν περι-
ουσίαν τοῦ πλησίον, ἀλλὰ τοῦναντίον νὰ φροντίζωμεν περὶ τῆς
διατηρήσεως καὶ αὐξήσεως αὐτῆς.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουσι πάντες οἱ ἔτις δὴποτε ἀφαιροῦντες τὴν ξένην περιουσίαν λ. χ.

α') οἱ λησταί, οἱ πειραταί, οἱ κλέπται, οἱ λωποδύται καὶ οἱ δι' ἔργου ἢ λόγου συνεργοὶ τούτων.

β') οἱ παρέχοντες ἄσυλον ἢ ἀποκρύπτοντες τοὺς κακοὺς τούτους.

γ') οἱ μεταχειριζόμενοι ψευδῆ μέτρα καὶ σταθμά, οἱ νοθεύοντες τὰ πράγματα καὶ οἱ τοκογλύφοι, τούτέστιν οἱ λαμβάνοντες ὑπέρβολικούς τόκους ἐκμεταλλεύμενοι τὴν ἀνάγκην ἢ τὴν κουφνοίαν τοῦ πλησίον.

δ') οἱ δυνάμενοι μὲν νὰ ἐργάζωνται, μὴ πράττοντες δὲ τοῦτο, ἀλλὰ ζῶντες ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν ἄλλων (1).

ε') οἱ φθείροντες τὴν ξένην περιουσίαν, οἷον τὰ δένδρα, τοὺς ἀγροὺς κτλ.

ς') οἱ μὴ ἀποδίδοντες τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα εὗρισκousi καὶ τὰ ὁποῖα τότε μόνον δυνάμεθα νὰ κρατήσωμεν ἢ, καλύτερον, νὰ διανείμωμεν εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἔταν δὲν ἀνακαλύψωμεν τὸν νόμιμον αὐτῶν κύριον, ἂν καὶ μετεχειρίσθῃμεν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἕλα τὰ μέσα.

Τὸν ἄνθρωπον παρασύρουσιν εἰς τὴν κλοπὴν ἢ ἀπληστείαν, ἢ ὀκνηρία καὶ ἢ ἀργία. Ὁ ἀπληστος θεωρεῖ θεμιτὰ πάντα τὰ μέσα τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ· ὁ δὲ ὀκνηρὸς καὶ ἀργός, καταντώντες εἰς πτωχείαν, παρασύρονται κατὰ μικρὸν εἰς τὸν σφετερισμὸν τῆς ξένης περιουσίας. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῆς ἁμαρτίας ταύτης ὀφείλομεν νὰ εἶμεθα ἀφιλοκερδεῖς καὶ νὰ ἐργαζώμεθα ἐντίμως. Ἡ ἐργασία ἔσον δὴποτε ταπεινὴ καὶ ἂν εἶναι, δὲν εἶναι ὄνειδος· ὄνειδος εἶναι ἡ ἀργία.

(1) Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω· (Β' Θεσσαλ. γ' 10).

§ 46. Ἡ ἐνάτη ἐντολή.

«Οὐ ψευδομαρτηρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ».

Ἡ ἐνάτη ἐντολή διδάσκει ἡμᾶς νὰ μὴ προσβάλλωμεν τὴν ὑπόληψιν τοῦ πλησίον, ἀλλὰ τοῦναντίον νὰ ὑπερασπίζωμεν αὐτήν, ἕταν ἀδίκως προσβάλληται· διότι «αἰρετώτερον ὄνομα καλὸν ἢ πλοῦτος πολὺς» (Παροιμ. κβ' 1).

Κατὰ ταῦτα ὀφείλομεν νὰ μὴ καταθέτωμεν ψευδῶς ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου κατὰ τοῦ πλησίον, νὰ μὴ κατηγορῶμεν αὐτὸν ἀδίκως, νὰ μὴ συκοφαντῶμεν, νὰ μὴ περιφρονῶμεν αὐτὸν ἄνευ σπουδαίας αἰτίας καὶ ἐν γένει νὰ μὴ πράττωμέν τι, τὸ ὁποῖον συντελεῖ εἰς τὸ νὰ διασυρθῇ ἢ ἐλαττωθῇ ἡ ὑπόληψις τοῦ πλησίον. Ταῦτα δὲ πάντα κατορθοῦμεν, ἐὰν ἔχωμεν κατὰ νοῦν τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος «πάντα ἕσα ἂν θέλετε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς» (Ματθ. ζ' 12) καὶ τὸ τοῦ Τωβίτ «ὃ σὺ μισεῖς, μηδενὶ ποιήσης» (Τωβίτ δ' 15).

§ 47. Ἡ δεκάτη ἐντολή.

«Οὐκ ἐπιθυμήσεις ὅσα τῶ πλησίον σου ἔστιν».

Ἡ δεκάτη ἐντολή διδάσκει ἡμᾶς οὐ μόνον νὰ μὴ πράττωμεν τὸ κακόν, ἀλλ' οὐδὲ νὰ σκεπτόμεθα περὶ αὐτοῦ. Ἡ ἐντολή αὕτη εἶναι συμπλήρωσις τῶν τεσσάρων προηγουμένων (τ', ζ', η', θ'). Ἀφ' οὗ διέταξεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τῆς ἕκτης, ἑβδόμης, ὀγδόης καὶ ἐνάτης ἐντολῆς νὰ μὴ ἀφαιρῶμεν τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ πλησίον καὶ νὰ μὴ προσβάλλωμεν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ, διατάσσει διὰ τῆς δεκάτης οὐ μόνον νὰ μὴ πράττωμεν τὸ κακόν, ἀλλ' οὐδὲ νὰ σκεπτόμεθα περὶ αὐτοῦ. Ἀπαγορεύει λοιπὸν ὁ Θεὸς οὐ μόνον τὰς κακὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς κακοὺς

διαλογισμοὺς καὶ διατάσσει νὰ ἐκριξώσωμεν ἐκ τῆς καρδίας ἡμῶν πᾶσαν κακὴν ἐπιθυμίαν. Τὸ ἐξωτερικὸν κακὸν εἶναι τέκνον τοῦ ἐσωτερικοῦ κακοῦ. Ἵνα δὲ μὴ πράττωμεν τὸ κακόν, οφείλομεν πρῶτον νὰ καθαρίσωμεν τὴν καρδίαν ἡμῶν· διότι τοιοῦτοτρόπως μόνον καὶ τὸ κέντρον τῆς ἁμαρτίας ἐξαλείφομεν καὶ τοὺς εὐγενεῖς πόθους πρὸς πᾶν ἀγαθὸν ἀποκτώμεν.

§ 48. Ἡ ἐκπλήρωσις τῶν θείων ἐντολῶν.

Ἡ ἐκπλήρωσις τῶν θείων ἐντολῶν ἐξαρτᾶται πρῶτον μὲν ἐκ τῆς θείας χάριτος, ἡ ὁποία φωτίζει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν, ἵνα ἐκτελώμεν τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτούς· δεύτερον δὲ ἐκ τῆς θελήσεως ἡμῶν.

Ἀποκτᾶται δὲ ἡ θεία χάρις διὰ τῆς προσευχῆς.

§ 49. Ἡ προσευχὴ καθ' ὅλου.

Προσευχὴ καλεῖται ἡ ἀνύψωσις τοῦ πνεύματος ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν. Εἶναι δὲ αὕτη ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου αὐτῆς τριῶν εἰδῶν, δοξολογία, εὐχαριστία καὶ δέησις. Καὶ δοξολογία μὲν καλεῖται ἡ προσευχή, διὰ τῆς ὁποίας ὑμνοῦμεν τὸν Θεὸν ὡς ὕψιστον ὄν καὶ ὡς δημιουργὸν τοῦ κόσμου· εὐχαριστία δὲ ὀνομάζεται ἡ προσευχή, διὰ τῆς ὁποίας εὐγνωμονοῦμεν αὐτὸν διὰ τὰς εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας παρέσχε παρέχει εἰς ἡμᾶς· δέησις δὲ λέγεται ἡ προσευχή, διὰ τῆς ὁποίας παρακαλοῦμεν αὐτὸν νὰ φωτίῃ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν.

Ἡ προσευχὴ εἶναι ἀναγκαία οὐ μόνον διότι διατάσσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι συνδέει ἡμᾶς μετ' αὐτοῦ, ἐμπνέει εἰς ἡμᾶς μῖσος μὲν πρὸς τὸ κακόν, ἀγάπην δὲ πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἐνισχύει ἡμᾶς ἐν ταῖς δοκιμασίαις καὶ ἐπιχέει βάλσαμον παρηγο-

ρίας κατά τούς κινδύνους και τὰς θλίψεις και τὰς συμφορὰς τοῦ βίου, εἰς τὰς ὁποίας οὐχὶ σπανίως ὑποκείμεθα.

Ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ γίνηται πάντοτε. Ἐν παντὶ καιρῷ και πάσῃ ὥρᾳ ὀφειλομεν νὰ προσευχώμεθα, πρὸ πάντων δὲ α') κατὰ πᾶσαν πρωίαν μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ὕπνου ἐξέγερσιν εὐχαριστοῦντες τὸν Θεόν, διότι ἐσκέπασεν ἡμᾶς τὴν νύκτα ἐν τῇ σκέπῃ τῶν περὺγων αὐτοῦ· β') κατὰ πᾶσαν ἑσπέραν πρὸ τῆς κατακλίσεως παρακαλοῦντες τὸν Θεόν, ἵνα κοιμήσῃ ἡμᾶς ἐν εἰρήνῃ· γ') πρὸ τοῦ φαγητοῦ και μετ' αὐτό, εὐγνωμονοῦντες τὸν Θεόν δι' ὅσα παρέχει εἰς ἡμᾶς ἀγαθὰ· δ') κατὰ τὰς δοκιμασίας παρακαλοῦντες τὸν Θεόν νὰ ἐνισχύσῃ ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν εἰς τὰς παγίδας τοῦ Διαβόλου· ε') κατὰ τούς κινδύνους και τὰς θλίψεις και τὰς συμφορὰς τοῦ βίου ζητοῦντες παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν εὐμενῆ αὐτοῦ προστασίαν και βοήθειαν· ς') κατὰ τὰς Κυριακὰς και ἑορτάς.

Δυνάμεθα νὰ προσευχώμεθα ἢ κατ' ἰδίαν ἢ και ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανῶν. Καὶ ἡ μὲν κατ' ἰδίαν προσευχὴ δύναται νὰ γίνηται πανταχοῦ, διότι πανταχοῦ παρὼν εἶναι ὁ Θεός· ἡ δὲ κοινὴ προσευχὴ εὐλαβέστερον και ὠφελιμώτερον τελεῖται ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς, διότι ἐν αὐτοῖς ἱεουργοῦνται τὰ μυστήρια, ἐρμηνεύεται τὸ Εὐαγγέλιον, καθίσταται στενωτέρος ὁ μετὰ τῶν πιστῶν ἀδελφικὸς σύνδεσμος και δοξάζεται ὑπὸ πάντων ἐν ἐνὶ στόματι και μιᾷ καρδίᾳ τὸ πάντιμον και μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Ἴνα δὲ ἡ προσευχὴ εἶναι εὐπρόσδεκτος εἰς τὸν Θεόν ἀνάγκη πᾶσα νὰ γίνηται α') μετ' εἰλικρινοῦς συνειδήσεως, νὰ ἐννοῶμεν δηλ. και αἰσθανώμεθα τί λέγομεν και οὐχὶ νὰ προσευχώμεθα μηχανικῶς ἢ χάριν ἐπιδείξεως· β') μετὰ καθαρᾶς καρδίας, τοῦτέστιν ἀνευ πάθους τινὸς πρὸς τὸν πλησίον ἡμῶν· γ') μετ' εἰλικρινοῦς ταπεινοφροσύνης, ἥτοι μετὰ πλήρους συνειδήσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· δ') μετ' ἀπολύτου πεποιθήσεως εἰς τὴν παντοδυναμίαν και ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ὅτι δηλ. ὁ Θεὸς και δύναται ὡς παντοδύναμος και θέλει ὡς ἀγαθὸς νὰ ἀκούσῃ τὴν προσευχὴν ἡμῶν· ε') μετὰ τελείας ἀφοσιώσεως εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τοῦτέστι

νά εὐχόμεθα, ὅπως γίνηται πάντοτε οὐχὶ τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα.

§ 50. Ἡ Κυριακὴ προσευχή.

Ὁ Κύριος ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς σύντομον τύπον προσευχῆς (Ματθ. 5' 9—13), ἣ ὁποία περιέχει πᾶν, ὅ,τι πρέπει νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ προσευχή δὲ αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ προλόγου, ἐξ ἑπτὰ αἰτημάτων καὶ ἐξ ἐπιλόγου καὶ εἶναι ἡ ἐξῆς.

Πρόλογος. Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Αἴτημα α') Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

Αἴτημα β') Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

Αἴτημα γ') Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Αἴτημα δ') Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

Αἴτημα ε') Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

Αἴτημα ς') Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.

Αἴτημα ζ') Ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Ἐπίλογος. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Διὰ τοῦ προλόγου ἀποτευνόμεθα πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος υἱοθέτησεν ἡμᾶς διὰ τοῦ αἵματος τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ καὶ τὸν ὁποῖον ἡμεῖς, ἂν καὶ εἶναι πανταχοῦ παρών, ἐννοοῦμεν ὡς κατοικοῦντα ἐξαιρέτως ἐν τοῖς οὐρανοῖς, διότι ἐν αὐτοῖς ἐκδηλοῦται σαφέστερον τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ.

Διὰ τῶν αἰτημάτων παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν.

α') νὰ φωτίσῃ ἡμᾶς νὰ προκόψωμεν εἰς τὴν ἀρετήν, ἵνα πάντες οἱ ἄνθρωποι βλέπωσι τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα καὶ δοξάζωσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τοὔτέστιν ἀναγνωρίσωσιν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος ἀληθῆς Θεός.

β') νὰ ἐλθῆ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, οὐ μόνον ἡ μέλλουσα, ἀλλὰ καὶ ἡ παρούσα, ἥτοι νὰ παύσῃ ἡ βασιλεία τῆς ἁμαρτίας καὶ, νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ θεοσέβεια καὶ ἡ ἀρετή.

γ') νὰ ἐνισχύσῃ ἡμᾶς ἵνα πράττωμεν τὸ θέλημα αὐτοῦ, ὅπως πράττουσι τοῦτο οἱ Ἄγγελοι ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

δ') νὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν ἄρτον τὸν ἐπαρκῆ πρὸς διατήρησιν ἡμῶν κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν.

ε') νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καθὼς καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν τοὺς πταίσαντας πρὸς ἡμᾶς. Πρέπει δὲ νὰ γινώσκωμεν, ὅτι μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον συγχωρεῖ ὁ Θεὸς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. «Ἐάν», λέγει ὁ Σωτὴρ, «ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. Ἐὰν δὲ μὴ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν» (Ματθ. 5' 14, 15). Ὡστε ὁ μὴ συγχωρῶν τὸν πλησίον δὲν πρέπει νὰ ἐπιζῆ συγχώρησιν παρὰ τοῦ Θεοῦ.

ς') νὰ μὴ θέσῃ ἡμᾶς εἰς δοκιμασίαν, ἵνα μὴ κινδυνεύσωμεν νὰ ἁμαρτήσωμεν.

ζ') ἐὰν ὅμως διὰ λόγους, τοὺς ὁποίους αὐτὸς γινώσκει, θέσῃ ἡμᾶς εἰς δοκιμασίαν, παρακαλοῦμεν αὐτὸν νὰ στηρίξῃ ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν εἰς τὰς παγίδας τοῦ Διαβόλου.

Διὰ τοῦ ἐπιλόγου ἐκφράζομεν τὴν ἀκράδαντον πεποίθησιν, ὅτι ὁ Θεὸς θὰ παράσχῃ εἰς ἡμᾶς τὰ αἰτήματα ταῦτα, διότι ὡς παντοκράτωρ μὲν καὶ παντοδύναμος δύναται, ὡς πανάγαθος δὲ θέλει νὰ χορηγήσῃ εἰς ἡμᾶς πᾶν ἀγαθὸν πρὸς αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ὁρθόδοξε Ἕλλην,

Ἐδιδάχθης ἤδη τὰς δογματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Θρησκείας, δηλ. τί πρέπει νὰ πιστεύῃς καὶ τίνα καθήκοντα ἔχεις πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς σεαυτὸν.

Τὰς ἀληθείας ταύτας τῆς πίστεως δέχου πάντοτε ἐξ ὅλης σου τῆς ψυχῆς.

Τὰ καθήκοντα ταῦτα πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς σεαυτὸν ἐκτέλει πάντοτε ἐξ ὅλης σου τῆς καρδίας.

Καθ' ὅλον σου δὲ τὸν βίον μηδέποτε λησμόνει.

α') ὅτι λατρεύεις Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ μόνος ἀληθής·

β') ὅτι ἔχεις θρησκείαν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ μόνη ὀρθή·

γ') ὅτι εἶσαι μέλος Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία αὐτὴ καὶ μόνη εἶναι μία, ἀγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολική·

δ') ὅτι λαλεῖς γλώσσαν, τὴν ὁποίαν ἐξέλεξεν αὐτὸς ὁ Θεός, ἵνα διαδώσῃ τὰς σωτηρίου αὐτοῦ ἀληθείας·

ε') ὅτι ἀνήκεις εἰς ἔθνος, τὸ ὁποῖον προώρισεν αὐτὸς ὁ Σωτήρ, ἵνα δι' αὐτοῦ δοξασθῆς εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον.

«Ἦσαν δὲ τινες Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀναβαινόντων, ἵνα προσκυνήσωσιν ἐν τῇ ἑορτῇ (δηλ. τοῦ Πάσχα)· οὗτοι οὖν προσήλθον

Φιλίππῳ τῷ ἀπὸ Βηθσαϊδᾶ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες, Κύριε θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν. Ἔρχεται Φίλιππος καὶ λέγει τῷ Ἀνδρέᾳ· καὶ πάλιν Ἀνδρέας καὶ Φίλιππος λέγουσι τῷ Ἰησοῦ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίνατο αὐτοῖς λέγων· **Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου**» (Ἰωάν. ιβ' 20—23).

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ 1.	Ὅρισμός, διαίρεσις καὶ πηγὰὶ τῆς Ὀρθοδόξου Κατηχήσεως	Σελίς	3
§ 2.	Θρησκεία καθ' ἑλίου	»	3
§ 3.	Χριστιανικὴ θρησκεία	»	4
§ 4.	Ἀποκάλυψις	»	6
§ 5.	Ἡ Ἁγία Γραφή	»	7
§ 6.	Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις	»	11

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ τοῦ Θεοῦ, τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου,
τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς συντη-
ρήσεως καὶ κυβερνήσεως τοῦ κόσμου.

§ 7.	Οὐσία καὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	Σελίς	15
§ 8.	Ἡ Ἁγία Τριάς	»	17
§ 9.	Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου καθ' ἑλίου	»	19

§ 10.	Οἱ Ἄγγελοι	Σελίς	19
§ 11.	Ὁ ἄνθρωπος	»	21
§ 12.	Ἡ δοκιμασία καὶ πτώσις τοῦ ἀνθρώπου. . .	»	21
§ 13.	Τὰ ἀποτελέσματα τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώ- που	»	22
§ 14.	Ἡ συντήρησις καὶ κυβέρνησις τοῦ κόσμου. .	»	24

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

§ 15.	Γενικὴ διδασκαλία περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀν- θρώπου.	Σελίς	26
§ 16.	Προπαρασκευὴ τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς ὑπο- δοχὴν τοῦ Σωτῆρος	»	27
§ 17.	Τὸ Θεάνθρωπον τοῦ Σωτῆρος	»	28
§ 18.	Τὸ ἐπίγειον ἔργον τοῦ Σωτῆρος.	»	29
§ 19.	Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος.	»	30
§ 20.	Ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος.	»	31
§ 21.	Ἡ εἰς Ἄδου κάθοδος καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος	»	31
§ 22.	Ἡ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψις, ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδρα καὶ ἡ δευτέρα ἐλευσις τοῦ Σωτῆρος.	»	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

§ 23.	Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.	Σελίς	33
§ 24.	Ἡ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀναγέννησις καὶ δικαιώσις καὶ δι' αὐτοῦ ἁγιασμός τοῦ ἀν- θρώπου.	»	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Περὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν μέσων, δι' ὧν αὕτη
ἐνεργεῖ τὸν ἁγιασμὸν τῶν πιστῶν.

§ 25.	Ὁρισμός, ἴδρυσις καὶ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας.	Σελίς	36
§ 26.	Ἰδιότητες τῆς Ἐκκλησίας	»	37
§ 27.	Κέντρον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας.	»	39
§ 28.	Τὰ μυστήρια καθ' ὅλου	»	40
§ 29.	Τὸ βάπτισμα	»	40
§ 30.	Τὸ χρίσμα	»	41
§ 31.	Ἡ εὐχαριστία	»	42
§ 32.	Ἡ ἐξομολόγησις	»	44
§ 33.	Τὸ εὐχέλαιον	»	46
§ 34.	Ὁ γάμος	»	46
§ 35.	Ἡ ἱερωσύνη	»	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.

§ 36.	Ἡ μερικὴ κρίσις τοῦ Θεοῦ	»	50
§ 37.	Ἡ καθολικὴ κρίσις τοῦ Θεοῦ.	»	51

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΗΘΙΚΟΝ

§ 38.	Ἡ πρώτη ἐντολή	»	55
§ 39.	Ἡ δευτέρα ἐντολή	»	56

§ 40.	Ἡ τρίτη ἐντολή	Σελίς	57
§ 41.	Ἡ τετάρτη ἐντολή	»	58
§ 42.	Ἡ πέμπτη ἐντολή	»	60
§ 43.	Ἡ ἕκτη ἐντολή	»	61
§ 44.	Ἡ ἑβδόμη ἐντολή	»	63
§ 45.	Ἡ ὀγδόη ἐντολή	»	63
§ 46.	Ἡ ἐνάτη ἐντολή	»	65
§ 47.	Ἡ δεκάτη ἐντολή	»	65
§ 48.	Ἡ ἐκπλήρωσις τῶν θείων ἐντολῶν	»	66
§ 49.	Ἡ προσευχή καθ' ὄλου	»	66
§ 50.	Ἡ Κυριακὴ προσευχή	»	68
	Ἐπίλογος	»	70

Τ Ε Λ Ο Σ

